

ФИЛИМОН ЛЕСЬКІВ

ПІОНЕРСЬКЕ ЖИТТЯ В КАНАДІ

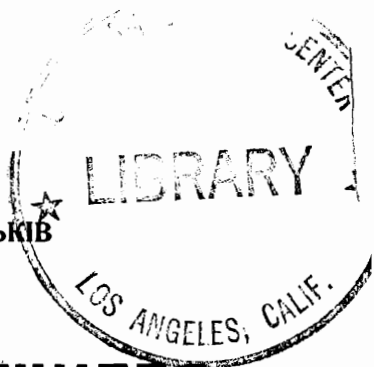
Спомини й оповідання



Саскатун, Канада

1953

ФИЛИМОН ЛЕСЬКІВ



ПІОНЕРСЬКЕ ЖИТТЯ В КАНАДІ

Спомини й оповідання



Саскатун, Канада

1953

Printed in Canada by
THE CHRISTIAN PRESS, LTD.
WINNIPEG, MAN.

ПЕРЕДМОВА

Ми, українці, переживали в минулому різні події не тільки на рідних землях, але й по всьому світі. І хто з наших людей де жив, у добрих чи в поганих обставинах, вони завжди старалися написати щось, zostавити по собі якусь пам'ятку для науки своєму майбутньому поколінню. До цього часу чимало книжок вийшло в світ про життя нашого народу на чужій землі, про його працю, про різні його змагання. І багато тих книжок змальовують наші гіркі переживання, бо справді таке і було наше життя, а особливо життя перших піонерів.

Я також написав ось ці невеликі свої спомини зо свого власного життя і з життя тих, що мені прийшлося з ними зустрічатися і працювати. Оскільки я міг, я намагався змалювати свої переживання так, як вони фактично відбувалися, — написати те, що я сам бачив і пережив.

Зміст цих споминів повчальний як для старшого покоління, а також і для молодшого, для старих мешканців Канади і для новоприбулих українських емігрантів. Бо це не тільки спомини, а історичні факти, давно минулі події. Читачі цих споминів не раз виявляли свої бажання, мовляв “було б добре і вартісно видати їх окремою книжкою”. І я пішов назустріч читачам і взяв на себе важкий обов'язок видати “Спомини” окремою книжкою, а крім того додав новий матеріал, який ще не був друкований у часописі. Думаю, що мою книжку радо прочитають мої співземляки, а найбільше ті, що згадують їх дідів і батьків з давно ми-

нулого. І книжка своїм змістом кожного читача почне вести з рідної землі до Канади, а в Канаді з Манітоби до Саскачевану і Алберти, а також вона сполучена з Бразилією.

І це буде такий скромний спомин по мені, бо інші лишили спомини по собі в багатстві, в дітях, вивівши їх на вищий науковий стан життя. А моя дорога туземного життя цілком відмінна. Був один син і цей в часі війни 1940-го року затонув на Атлантику, як моряк.

— АВТОР



Филимон Леськів

Автор споминів “Піонерське життя в Канаді”.

З М І С Т

Сторінка

Передмова	3
-----------------	---

I

Еміграційний рух	7
Наше поселення на фармах	14
Я вже учитель	30
Сумний непрошений гість у нашому домі	31
Зарібки й розривки поселенців	33

II

Стрий Семко навідується до Канади	51
Стрий Семко та стрийна Анна виїжджають до Бразилії	70

III

Друге переселення	75
Моя подорож до Атабаски, Алберта	78
Моя переписка з братом Антоном у Бразилії	82

IV

Дружня зустріч на мості пияка з паничем	88
Несприятливі або шкідливі руки	92
Чії руки закопують, то тії руки мають відкопувати	94
Надзвичайна знахідка в дорозі Максима Навроцького	98

I.

ЕМІГРАЦІЙНИЙ РУХ

Коли Д-р Йосип Олеськів із Львова оглянув року 1895-го Бразилію й Канаду, то незабаром після цього вийшла з-під його пера в порозумінні з Т-вом “Просвіта” книжечка п. з. “Про вільні землі”. Згодом вийшла й друга книжечка п. з. “Про еміграцію” з Т-ва М. Качковського. І обидві вони інформували українців Галичини й Буковини про заморську Бразилію й Канаду.

Та чогось у моїм селі, Зеленім, повіт Скалат, і його околицях появились відомості тільки про Бразилію, а про Канаду ми нічого не знали. Таким чином уже літом 1895-го року в кількох господарств й виїхати до Бразилії. Щоб не зволікати справи, вони написали листа до агента Мішлера в Бремени та просили його подати більше інформацій щодо можливостей поселення в Бразилії. За тиждень часу прийшла відповідь зо всіма подробицями та з картою Бразилії в додатку.

До тієї подорожі в світ виявились перші відважні охотники: Янко Марцінів, Йосип Метельський, Степан Процик, Петро Шуст і мій тато, Михайло, та стрий Семко, рідні тільки два брати, а Федько Білаш і Іван Лозинський були ще непевні. З Перекальця (передмістя Товстого) — Томко Блашко; з Лежанівки — Антін Кузик; з Вікна — Максим Маліцький. Як вже настала зима 1895 року, то почалися приготування, щоб спродування своїх господарських надбань, щоб з весною бути вільними до виїзду. І приготування зачалися однаково,

та не однакові виявилися успіхи. Максимові Маліцькому продаж не пішла успішно. В нашім домі захворіла моя молодша сестра. Федько Білаш мабуть з криницею не міг скоро розв'язатися, бо він копав і мурував криниці. А Іван Лозінський таки рішив позостатися, мовляв: “хай вони перші їдуть, коли вони приготувались, а що ми залишаємося, то поїдемо аж на другу весну, тобто 1897-го року. А також може щось нам напишуть, як вже будуть у Бразилії”.

Отож ранньою весною, бо пам'ятаю, що дорога була болотниста, 1896-го року, виїхали возами до Тернополя Янко Марцінів, Йосип Метельський, Степан Процик, Петро Шуст, Томко Блашко, Антін Кузик, Семко Леськів (мій стрий), зо своїм 16-літнім сином Антоном, бо стрийна Анна не погодилася їхати.

Я тут змушений дати пояснення щодо тієї незгоди між ними в справі виїзду до Бразилії. Стрий одружився з вдовою, отож було п'ятеро пасербів. Коли вони попідростали, то треба було поділити господарку. Стрий це добре обдумав і рішив зо своїм сином виїхати. Стрийна ж знову думала, що їй не треба їхати на чужину, а буде на місці проживати при своїх дітях. Проте вона помилилася, про що ми довідаємося далі.

Коли вони вже заїхали до Бразилії й поселилися на тій лісисто-гористій землі в околиці Жангада, то їй не дописували довший час, а тут у селі з нетерпеливістю всі очікували від них відомостей. А як уже нарешті написали, то тільки про подорож, та що здорові, мають землю, що тепло, і ще дещо. Але чи сподобалось їм там чи ні, і чи другі можуть туди сміло їхати — то про це нічого не згадували.

Однак ті, які з різних причин не виїхали, а залишились, усе носилися з завзятою думкою, що наступної весни, 1897-го року, вони таки виїдуть

до Бразилії. Місцевий парох, Павло Хомінський, дуже противився тому рухові та в церкві критикував і застрашував людей, щоб вони не виїздили до Бразилії. Між іншим, моему татові докоряв, що будьто він дістав якусь манорію стати великим багатцем, і навіть не зважає на старого 70-літнього батька, щоб тут свій вік дожив і зложив тут на спочинок свої кості в рідній прадідівській землі. Однак той спротив і та критика нікому не робили звороту понихати виїзд, а кожний виконував своє рішення, щоб в даний час виїхати.

І рідню, яку кожний має, також у різний спосіб відраджували пускатись у невідому подорож. А моему татові мабуть найбільше довелось наслухатися тієї відражуючої історії. Рідня велика — не тільки в своїм селі, Зеленім, але в Паївці, Лежанівці, Білинівці; а також знайомі музиканти й цимбалисти, і т. ін. — всі вони завзято відраджували моему татові виїздити до Бразилії. Вони звичайно казали: “Міхал, нащо тобі забагати Бразилії, коли тобі і тут добре, навіть ліпше, як другим? В тебе обийстя, добра хата, стодола, хліви, комора й гарний невеликий сад з різними овочами й вісім сильних пнів бджіл, комора в тебе ніколи не порожня, маєш п'ять з половиною моргів поля, а окрім того два ткацьких варстатів в хаті, що ніколи не втихають. Ну, та й своїм музицтвом не злий дохід маєш, бо як прийде та пора, то скрипка твоя на полиці не вилежується. Ну, і чого тобі ще більше треба?” Але тато все для своїх інформаторів мав коротку відповідь: “То правда, що ні в чому не маю тепер недостатку, але то так довго не буде. Коли діти будуть підростати, то зайде зміна. А друге, як не здужаю тим варстатом товкти ті волонини й полотна, то вже прийде занепад і кінець тим достаткам”.

Зблизилась весна 1897-го року. До виїзду до Бразилії приготувались вже Федько Білаш, Іван

Лозінський, Максим Маліцький з Вікна, мій тато Михайло, і моя стрийна Анна, а з нею дві дочки, Маланія і Февронія. Дня 3-го травня виїхали ми з села до Тернополя.

Їдемо. Я дивлюсь на гарні поля, села, дороги, розкішні дерева, — все таке гарне, любе. Та що з того? — думаю я, коли я тієї краси вже більше не буду оглядати? В Тернополі ми ввійшли до потягу і в нім зустріли більше людей, які також їхали в світ. Приїхали ми до Гамбургу й отаборились там в однім будинку, щоб зачекати на пароплава. А веремя таке неприємне, хмарно, холодно й мрячно.

Перебули ми дві ночі й один день, а пароплава ще не було. Аж на другий день рано, коло 10-ої години, прибув агент (але не Мішлер, а якийсь інший; мені не затрималося у пам'яті яка саме зміна зайшла в агентах і для чого) і повідомив нас про зміну нашої подорожі, кажучи: “Тількищо прийшла телеграма з Бразилії, щоб припинити еміграцію до Бразилії, бо там повстала слабість”. Почувши таке повідомлення, всі остовпіли. Тільки дивилися один на одного. Потім агент сказав, щоб ми не лякалися такого звідомлення, бо ми не маємо потреби назад вертатися додому, але скільки нас тут є — маємо добрий вихід з цього положення, а саме: виїхати до Канади, бо туди відчинені двері всім емігрантам. І ми зараз почали розпитувати про Канаду. Тоді агент дав нам деякі інформації. Між іншим він сказав, що Канада має інший клімат ніж Бразилія, і зима майже така сама, як на наших рідних землях. А до моєї стрийни Анни агент сказав: “А що ви їдете з дочками до чоловіка, то вам дорога відкрита до Бразилії і ви свobodно туди поїдете”. А стрийна, багато не думаючи, відповіла: “Ні, я сама не поїду! Я таки буду триматися своїх. Як вони поїдуть до Канади, то й я з ними”. По такій короткій розмові агент вийшов, а нам лишив

нові думання й аргументації. Кажуть: “Нема що вдіяти, вертати назад нема до чого. Та й сміх ми на себе стягнули б на довгі роки. Одне нам зле буде, що ми попродали теплу зимову одіжку (кожухи й ін.), бо ми знали, що вона непотрібна в Бразилії”. Та незадовго прибув пароплав і нашим розмовам настав кінець. Емігрантів зібралась велика громада. Між нами було багато буковинців у своїй сільській ноші. Малими пароплавами нас відвезено до великого. Поки ми пересіли на великий пароплав, то вже почало вечоріти.

Подорож на морі була вдоволяюча. Вона тривала 14 днів. Океан не був дуже бурхливий. Іншим він докоряв так, що й посуда на столі встояти не могла, а навіть і людей з ліжок викидало. Правда, що хвороба й нас не оминула. Тільки деякі з нас могли весь час триматися на ногах. А з наших односельчан тільки один Федько Білаш не дав себе з ніг повалити й був для нас усіх доглядачем і помічником.

Коли ми прибули до Галіфаксу, то вже почало вечоріти. Народу вийшло так багато, що вкрили всю п'ятакформу. Між ними були також і мурина. Багато з нас дивувались для чого вони мають такий чорний вигляд, а тимбільше дивне було для нас те, що білі їх не боялися. Ми перебули ще одну ніч на пароплаві, а рано в год. 9 або 10 ми опустили пароплав. Чомусь буковинців вилучили в іншу сторону від тих, що мали на собі світське убрання, як це тоді казали, і мабуть фотографували одних і других. І знову нас окружило поважне число людей. Описля прибули до нас особові потяги. Не звернено уваги на те, скільки їх було. Ми повсідали до тих вагонів, та з зацікавленням приглядалися до їхньої нової будови, що була вигідніша від старокраєвої. Коли настала приблизно 1-ша година, то сонце ясно світило й була чудова погода. Тоді ми від'їхали з Галіфаксу на захід.

Ідемо, розглядаємось. Все гарне та приємне. Міста, поля, сади і т. д. Не знаю, як довго ми їхали. Аж одної ночі ми в'їхали в інше видовище, а саме в тії гудзуваті незграбні скали з їхніми могутніми будівлями. Тут зараз і змінився вигляд наших подорожуючих емігрантів. На лицах появилсь сум, в очах неясний вигляд, тяжке дихання. Бесіда вже нікому не в'язалася. Тільки де-не-де можна було почути вислови “і що ж ми будемо діяти, як нас вивезуть і лишать у таких скалах? Та в них годі мати надію на якийсь рятунок чи існування!” Кондуктор час від часу проходив по вагонах і поглядав на своїх подорожніх, але порадити нічого не міг. Показував щось руками, але ми не могли його розуміти. І таке докучливе пригнічення тяготіло на нас аж доти, доки знову побачили рівнину й містечка, зближуючись до Вінніпегу.

До Вінніпегу прибули ми ранком. День був сприятливий, сонячний і теплий. Тут уже нашим подорожнім відкрились розбіжні дороги. А хто не мав уже грошей далі їхати, такі залишалися у Вінніпегу в еміграційному домі. Така доля зустріла нашого Максима Маліцького, який мусів з нами розлучитись. Розлучення всім нам було досить невелике, як старшим так і дітям, бо в нього було чотири дівчині. Але що діяти, коли доля так рішає? По нашій розлуці аж по році дійшли до нас відомості, що наш Максим поселився на “гомштеді” в околиці Стюартбурн. Назва ця була нашим людям тяжка до вимови, а тому переіменили її на “Штомбур”. Як йому там жилось і як довго він там був — досі ніхто нічого не знає. І який би я був радий, коли б хто з Максимових потомків, що живуть у Канаді чи Злучених Державах, був так добрий і ласкавий відізватися до мене листовно і хоч коротко описав про свою близьку рідню та життя-буття минулости.

Вже було над вечір, як наш потяг вирушив з

Вінніпегу в дальшу дорогу на захід. Коли вже стемніло, всі поклялися до снання й мабуть добре воно було, бо страхіття скалистого вигляду проминуло. Та згодом хтось пробудився й поглянув у вікно. Потяг їхав дуже поволі. Хтось другий подивився в вікно й помітив, що колеса потягу були в воді. Тоді зробили розрух. Гей, біда з нами! Можлива катастрофа в кожній хвили! Як довго той неспокій був, — не знаю, бо я знову заснув, а коли вдруге пробудився, то ми вже доїїздили до Давфіну.

День 27-го травня 1897-го року. Того дня ми вїхали до Давфіну. Всюди нова будівля, бо залізниця була збудована тільки восени, 1896 року. Потяг спинився на кілька хвилин коло двірця, а відтак рушив далі й перевіз нас за річку, де тепер С. Н. Р. шапа. Ми помітили з північного боку на тому кліні, який сформований двома дорогами, тобто залізницею й гостинцем, що стоять вже для нас побудовані білі палати. Меблів усередині не було, тільки всюди корчі до пояса, колюча глоєвина й немилосердний свербивус. Куди не обернешся, то всюди погана опозиція таким гостям з далекого світу. Та якби то не було, то людська рука та ще нашого селянина, з часом все це перемогла, потовкла, знівечила так, що зараз таки в палатках і довкола започаткувалась наша піонерщина, перед тим, як ми розійшлися по фармах. Ми віднайшли тут наше потомство з далекого минулого. В тій громаді віднайшовся нам ще один Михайло Леськів, який виїхав з Глещови, повіт Трембовля. В посередництві з моїм дідунем Стефаном ми дошукали, що це одне потомство, бо нам було відомо від дідуня, що їх тато або мій прадід Павло, що жив у Лежанівці, походив з Глещови. Окрім нього ще були його односельчани: Скакун, Урбанович і мабуть Томко Табак. Можливо, що було їх більше, але мені невідомі їх прізвища. Вони поселились на фармах від Давфіну на полудень, десь у віддалі 16 миль

під горами, що називалися “Райдінг Мавнтейн”. Син Михайла Леськова живе в Давфіні до сьогодні.

НАШЕ ПОСЕЛЕННЯ НА ФАРМАХ

Наш побут тривав у цих палатках три тижні. Ми повишукували фарми й так розійшлись. Хто в тих шатрах найдовше був, то мені не відомо. Перед виходом на фарми ми купували в місті найпотрібніші речі, з якими опісля ми вибрались на “гомстеди”. Так, наприклад, мій тато купив бики за 60 доларів, старий віз за 20 доларів, бо новий коштував 60 доларів, плуг за 24 доларі, нову кухню за 16 доларів, корову за 35 доларів і може дещо з поживчих продуктів, як цукор, мука, тощо. Отже, наші маєтки були так великі, що на той куплений віз ми зложили свої та стрийни Анни й Івана Лозінського всі речі. Федько Білаш нас випередив на пару днів, але з ким і як, то я не знаю.

Подорож наша не була дуже приємною. Дороги не було, комарі радувалися нами, сердечно вітаючи нас, дороги ми не знали, тому накладали більше як треба. З тяжким трудом другого дня ми приїхали на наші фарми. Передусім ми взялися до будови хоч якого будь сховища. Ми почали будувати хату, але без стін, бо що там стіни? — будуймо верх, і то великого об’єму, бо нас аж семеро: тато, мама, дідунь і чотири підручки. Розложили вогонь, дідунь приніс 2 лозових вузелки й впарили, щоб добре вкрутилось. Піднесли одну крокву (осику, прив’язали до стоячої осики, а так до другої, і ставимо кругом патики. Наорали скибів цілини і ними те патиччя накрили. За два дні часу кімнати були готові. Та таке накриття не було дуже практичне. Коли дощ почав падати, то не затримувався на верху, але добирався аж до підлоги й пов-

ставало болото. Опісля ми пішли з серпами (я не брав сам серпа, бо шкодував псувати пальці) та нажали довгої трави й очерету. Їх принесли ми до своєї будівлі й поновили накриття на ліпший лад. Потім вже підлога більше не псувалась.

Подібні сховища побудували й Ів. Лозінський і Федько Білаш. Ми також допомогли стрийні Анні побудувати таке сховище, бо й вона опанувала "гомстед" для себе з своїми дочками. Інші знову свої тимчасові будівлі вкопували в землю, то вже це було ліпше забезпечення, як приходило осінне зимно. Коли вже були такі будівлі впорядковані й почався родинний осідок, то згодом гаддя й ву-жі (сиві й ясно-зелені) також поробили тунелі, через які почали до нас приходити в гості. Розмови не було, але так тихцем повиставляють голови й з заінтересуванням приглядалися тому явищу, якого ніколи не бачили й такої мови ще не чули. А як хто їх завважив і крикнув, то вони скоро ховалися в свої нори. Погані то були гості, бо лишали всім страх і неспокій. Ну, але що вдіяти? Будівля на такому фундаменті і їм зовсім не важко пролізти.

Наші поселенці прибули на гомстеди з різними засобами до життя, а найбільше з недостатками. Були такі, що заплатили за ферму 10 долярів і ще купили корову. Інші тільки заплатили за ферму й на тому скінчилось. Багатьом прийшлося заставляти одержувану одягу, щоб рятувати невідрадні положення того часу, поки десь чоловік щось відробить і не пришле хоч дві десятки та зробить полегшу. Того самого літа, що ми приїхали, ще докінчувалась залізнична дорога до Вінніпегосис — то багато стали до роботи, а інші подались на заробітки в полудневу Манітобу — Гледстон, Ніпава, Брендон, Суріс і т. д. Ніпава — то було найвигідніше місце, щоб знайти роботу, бо тоді вже був там чех Франко Колисар (його потомство й досі там перебуває).

Він жив у місті, та був посередником між фермером і робітником, був помічним перекладачем, бо коло Давфину хоч і були вже фермери англійці, то вони були ще не заможні. Отже, в сифтонській західній стороні, почавши з полудневої сторони, аж до Фишінг Ривер на північ, мали бики й по корові такі поселенці: Гнат Коновальчук, 4 милі від Сифтон на полудневий захід, походив з села Кривча; І. Кропивницький, Петро Топоровський — з Залісся Біскупського, 6 миль від Сифтон на захід; мій тато — 3 милі на захід; Юрко Русак з Іванкова — 3 милі на північний захід; Антін Бесараба — 3 милі на північ, з села мабуть Скветина; Олекся Бесараба, рідний брат Антона, на півночі аж коло Фишінг Ривер. Отже тільки 7 гомстедовців знайшлись, що змогли якбуть започаткувати ліпше піонерське життя й допомогти тим окружаючим, що знаходились у бідних обставинах. Дехто хотів зорати хоч аker поля на город і ще дещо, а були такі, що рискалями ту цілину копали, а дехто сіна мав звести ближче хати (радше буди), й т. ін. Плата за орання не була в той час дуже велика, бо тільки три доляри за аker, а сіно возити за день два доляри. А коли вже котрий їхав до міста, а сусід також з ним купив мішок чи два муки, і ще деякі подробиці, то вже й не числив за перевіз. Були такі випадки, що не то що привезти, але ще в додатку за свої гроші купити що треба, бо інакше сусідові не було рятунку. Знаю, що мій тато так робив. І так рятувались наші піонери в тих бідних обставинах — спільними силами. Українських імігрантів, які приїздили вже пізніше, розвозили по тих пустарах волами. Без найменших слідів мусіли орієнтуватись по деревах, щоб доїхати чи дійти до бажаного місця.

Мій тато ще був на одне щасливий, а саме, що бик був дуже хитрун. Щоб як далеко заїхали від дому, без найменшого сліду, хіба той, що він сам зробив за возом, серед темної ночі приходив

аж додому, коло буди. А тато сидить на возі й дивиться в готове, сам не знаючи, куди бик везе.

Життя під кожним оглядом було дуже важке. Пожива була бідна і проста. Мука, вівсяні крупки, чай, цукор, сироп, а солонина тільки деколи, щоб стопити на смалець. Чаю не купували, бо довідалися від індіан, що чай росте всюди по кущах. Коли він дозрівав, його збирали галузками. Він нічим не різнився від купленого, ні смаком, ні кольором. Сироп заступав яйця й овочі. Сироп купували діжчинами. Скільки в ній було: 2 чи 3 гальони, я не знаю, але вона коштувала \$1.25. Та вона й потішала наших поселенців, бо заступала мед. Дітям вже було чим помастити хліба, бо чогось іншого не було. І то була велика поміч в додатку до іншої поживи. Часом та солодка поміч наробила багато клопоту, бо як нарушила людям зуби, то не була такої хати, де б не було йойкання. А між підрустками 10, 12 і 14-літніми то був таки добрий крик. Не могли відразу дошукатися в чому була причина лихові, аж за якийсь час стало відомо, що це сироп спричинював біль зубів. Але що ж діяти? Без нього було годі обійтися, хіба що хтось мав у хаті молоко, але це були дуже рідкі винятки. Отже, взяли її вживати на інший спосіб. Почали сироп розпускати водою й так до смаку, щоб тільки трохи був солодкий. Потім показали не злі наслідки, бо притихли по хатах ті йойкання і плач дітей.

Хто мав рушницю дубельтівку, той полював дикі кури, зайці, які були близько рік чи потоків, ловили рибу та сушили й складали на зиму. Прийшла зима. Літо було досить сприятливе своїм веремям. Дощів надмірних не було і всі наші нові поселенці трудилися як могли. Дехто зорав аker-два цілини, дехто копав, а хто мав корову, той старався про сіно на зиму. Інші побудували хати й повиходили з цих буд. Зблизилася осінь, така

погідна й тепла аж до Покрови, що припадає на 14-го жовтня. Ми перед тим днем орали, а вечором випрягли воли з плуга і так лишили його заораним у борозні, бо треба було того загона докінчити. Сонце вже зайшло, смерклося, і так тепло, тихо — зорі ясно мерехтять. Ну, та й усі в свій час пішли на спочинок. Про годину ніхто не знав і не питав. Коли всі по своїх денних трудах поснули, в той час вночі як насунула хмара з легеньким вітром, як сипнула снігом, то поки розвиднилося і люди повставали, то снігу вже лежало на дві стопи. Сніг уже не падав тількищо було хмарно й легенький вітерець повівав. Дивимось за хату, а нашому плугові тільки трошки чепіги відно зо снігу. Така непередбачена несподіванка наробила неприємности. Ще не все приготовлене до зими, а найгірше з паливом, якого ще ніхто не придбав. В кого була корова або воли, той мусів уже починати годувати їх сіном. Сніг уже не уступив. Пізніше падало його більше. Зима була передчасна, снігами нас завалило, і це створило докучливі труднощі, бо годі було перейти чи переїхати.

Коли почався місяць березень, то ще через два тижні ночами сипало снігом. Наші поселенці думали, що настане соняшна погода, а тут прийде ніч і знову та сама історія — сипле снігом. Люди були перемучені такою довгою зимою, виглядали весни, а тут снігу ще раз так доложило. Котрі мали зимувати корови, то зима їх найбільше стомила. Сіно, яке мали, не вистачило далі як до половини лютого. Люди опинилися в такому положенні, що брали лопати і йшли на долини, де було багато трави під снігом, коло чотири стопи глибоко, і розкидали його на боки та вигрібали траву чи не кошене сіно, в'язанками носили його додому і сокирою рубали на січку, мішали з грубим грисом, парили її, трохи солили, як вистачало кому на сіль. Так дозимували корови й рятували їх від катастрофи.

Місяць березень прийшов уже до кінця, а сніг як лежав, так і лежить. Люди дуже непокоїлися, обчисляли час приходу весни, а її не видати. Аж десь біля половини квітня наступили соняшні теплі дні, то як почало жарити, а до того вітер, то на-протязі одного тижня стопився сніг і тільки вода закрила всюди землю. Знову були труднощі, бо не було кудю перейти. Правда, що не стояла вода дуже довго, хоч сходити не мала куди. Вона входила в землю тому, що земля не замерзла була. Ті гомстедовці, що поселились перед нами скорше о три тижні, вже мали нагоду посадити картоплю. Восени викопали, а що залишилося в землі то संबідно під снігом перебуло зиму і на весну 1898 посходила і принесла плід нових картопель.

Вода уступила, настала тепла, соняшна весна. Гомстедовці стали трохи веселіші, взялися до роботи, до якої хто був здібний. Одні на роботу, другі коло дому — чистять корчі, копають, орють і будинки в лісі будують. Дерева трохи навозили, десь і пила знайшлася, один другому помагає різати дошки, бо тартака (трачки) нема ніде, а коли б де й був, то що вдієш, як грошей нема, або нема чим поїхати і т. ін. Як би воно не було, то наші поселенці з часом труднощі поборюють і коли прийшла вже друга осінь, то вони придбали багато свого власного продукту з городини, трошки пшениці, гречки й т. ін. Також більше купили корів, бо вже кожний обиватель дому заробив, щоб скоріше була корова. Ще й гляділи, щоб була корова з маленьким телятком, а то ще й аби бичок. Десь докупить другого, перетримає його два роки або трохи довше та вже має свої бики, великі помічники, які літом орють на фармі, возять сіно і т. д. — а зимою привозять дрова з лісу і потрібний матеріал на будівлю, як також на продаж, та вже є защо споживчих продуктів купити. Чоловік працює й радується, що йому побіль-

шується доробок і дякує Богові рано й увечері за всі Його добродійства, які має вже в посіданні. І справді Бог все добрий і ласкавий до людини, і не дасть їй загинути.

Я хочу тепер висвітлити одну ілюстрацію Божого пляну, котрий був призначений на велику поміч того часу нашим новоприбулим поселенцям у Сифтоні й його околицях, де я також зі своїми родичами того часу жив. Ще ми жили в своїй Україні, про заморський світ нічого не думали, бо нічого не знали про них, як в Трембовлі контрактор мав виконати багато роботи, а то копати канали (водопроводи) і ще дещо та й спровадив до роботи італійців. Той роботи вони мали досить довго, може більше як рік. І коли вони ту роботу робили, то один італієць познайомився з трембовецькою міщанкою і з часом одружився з нею. Коли та робота прийшла до свого закінчення, то ті італійці повернули назад до Італії, хіба винятково котрийсь здивав собі роботу в іншому місці. Той один вже зостався в Трембовлі. Коли еміграційний рух поширився, то й тому італійцеві зродилася думка виїхати до Канади. Року 1898, восени, він вже був у Канаді. Отже насувається питання, чому той італієць не поселився на землі без каміння, але поселився на гомстеді від Сифтону 4 милі на північний захід, де лежало багато матеріялу, для котрого він був знаменитим майстром. Італійці почасти каменярі, які всіляко їх обробляють, навіть і статуї роблять. Той-же італієць дав неабияку поміч нашим поселенцям, коли він взявся до того каміння, щоб виробляти жорна. Ті жорна він напевно видів у Трембовлі, а може знав про них з Італії. Жорна так скоро розходилися, що він не міг їх на час виконувати. Наші піоніри зачали трошки опановувати свою продукцію, засівали пшеницю, ячмінь, гречку, а декуди просо, коноплі й т. д. Тільки до того всього конечно потрібні були жор-

на, як пожива людині. Отже яке то тоді вже було добро, коли ті жорна розходилися. Жорна викликали за собою ступу. Та й того часу ті дві машини свого виробу створили неабиякий добробут між поселенцями, бо вже є своя крупа: гречана, ячмінна та пшоно, ну — а з того вже голубці, каша, навіть мололи пшеницю на муку, яку вже не треба було носити милями на плечах. А коли з часом збільшилося число коров між нашими поселенцями, то й на ту галузь Бог не забув подати поселенцям помічну руку через Петра Кокольського й його родину, який походив з села Пещитенець, і почав виробляти ганчарське приладдя, як миски, горшки, гладушки й маленькі горнятка, навіть тачки, що рятували від подвигання, яке часто траплялося.

Другим був Михайло Бугера, але він чогось довго не трудився тим ганчорським ремеслом і з часом занехав його. Чому — то мені не відомо. Петро Кокольський трудився довший час і солідно виконував запотребовання поселенців. Треба признати, що в тому ганчарському фаху чи заняттю багато помагала Петрова старенька мама, яка мала около 60 літ, а може й більше, але була доброю помічницею своєї родини й корисною для всіх, що жили в тій околиці. Те ганчарське виробництво було потрібне й мало ту саму ціну, що й жорна. От зродився на городі мак, ввійшов до рук для вжитку, а нема в чім втерти, цебто спорядити його, бо ще нема макітри. Іде жінка до своєї сусідки, бо та вже має макітру, — “О, Маріє, чи Василю! Позичте мені вашої макітри, бо маю мак, та хочу трохи втерти, спечу коржа (паляницю), змішаю з маком і буде добра їда на обід і на вечерю, бо горох як втертий, то добрі печені пиріжки. Отже, уявіть собі, що то була за поміч того часу таке своєї роботи череп’я. Гладушки були також добрими помічниками для набілу, бо була

сметана, квасне молоко та й сирватка також не марнувалася, бо сирватку також варили й додавали до неї крупи. Така кооперативна праця багато допомогла видвигнутися нашим людям з тяжких обставин.

Тепер я знову хочу вернутися до Зеленого й сусідських сіл. Коли ми вже поселились на фермі, то я почав займати місце кореспондента. Я тільки одиникий між чотирьома родинами був письменний, хоча через часті мої немочі не скінчив і третьої кляси. Ніколи кореспондентом не був, а тут konieczність того вимагає. Отже, тато мені дещо диктує з подорожі та з нашого поселення на фермі. Пишу, що ми не в Бразилії, але в Канаді, і це мабуть усіх в моїм селі, Зеленим, найбільше здивувало. З часом моя кореспонденція поліпшилася і диктат тоді вже не був так потрібний. В 1899 році, на весні, приїхала наша рідня, татові цьотечні брати, бабуненої сестри сини, Андрей і Демко Вецал — вже вам знані, і з ними Юсиф Процишин з Вікна, а один середуший їх брат, Кирило, остався. Вони поселились уже в околиці Етелберт, три милі на захід. Опісля приїхала друга рідня, сини від дідуневих сестер, а то Роман Литовський, Петро і Антін Ящишин, а також знайомий з тієї самої Білинівки — Федько Назарек, Іван і Ілля Корман (брати), а з Лежанівки Михайло Проць, Василь Литвин з 4 синами, Панько й Онуфрій, Василь і Іван, а дружина мабуть ще позісталася в Лежанівці, бо один їх син, Стефан, докінчував вищу школу. Вони приїхали пізніше до своєї рідні. Стефан тут пішов до англійської школи й скінчив учительський курс та став учителем. Він одружився з Паранею, дочкою Стефана Огризла. Однак його здоров'я було кволе й він за кілька років помер. З Вікна приїхали Ясько Сухий (йому те призвіще не пасувало, бо він був здорової будови мужчина), Петро Сосновський і ще один, якого ім'я я забув. Отже сім їх поселилося в околиці Винніпегосис, Ман. На полудневий схід,

около чотири милі — по більшій часті поселились риболовці й добрі пливачи. А ще других три віконських: Андрій Голінський і Ів. Довгань поселились три милі від Етелберт на полудневий схід — Гриць Бурак, у Фишинг Ривер. Роман Лятовський поселився на полудне від теперішньої України, около дві милі. Антін і Петро Яцишин і Михайло Проць подались далеко на поселення, бо аж під гори Дак Мавнтейнс. Тих чотири родини прожили в нас, комірне, майже через ціле літо, бо вже пізно восени забрались на свої оселі. То було 5 господинь до одної кухні, що була в хаті, і до одної печі, що була збудована надворі.

До спання нам служила окрім хати стайня й стодола. Всі згідно жили, одні другим помагали, родинна кооперація була така згідлива, що трудно такої пошукати. Мама моя трактувала їх не як комірниць, а як своїх рідних.

А тепер про результат нашої кореспонденції. Коли вони їхали, то були в усьому поінформовані в подорожі про ті нерівні скали, які їх вже не тривожили так як нас. Коли приїхали, то вже мабуть будів не будували, бо стрінули своїх і знайшли якийнебудь притулок і пораду від своїх. Від нашого виїзду до Канади вже ніхто з Зеленого ані з сусідніх сіл, про яких я згадував, до Бразилії не виїхав, хіба аж по першій світовій війні, але нам про це нічого не відомо.

Отже, наші поселенці пережили три роки, побороли деякі труднощі й ввійшли в четвертий. Вже не зле господарять. Прийшов час на кошення сіна, понакошували, понаскладали його в копиці, декотрі повозили його коло хати в стирти. Зблизилась осінь. Десь почався вогонь. А то все сухе — ліси, корчів не бракує. Вогонь обійняв з обох сторін, з заходу й полудня. Вся та частина від Сифтону на захід горить. Вогонь цей не був при землі (так як горять степи), але полум'я буяло вгору 20 до 30

стіп. Удень дим заступав сонце, немов би хмара. Горить усе, що тільки попаде — і сіно, яке було ще не звезене. Хіба деякі мочари почасти припиняли вогонь. Люди ховались по ямах. Дехто ховався й по криницях, бо тоді поля не було багато, щоб вогонь не мав змоги зблизитись до будівлі. Отже, було не абияке страхіття та знищення. А вітер все подував з заходу на схід і не буйний, але в такій густій суші то й того було забагато. І так той вогонь з заходу так далеко як тепер пошта “Зоря”, зблизився до залізничної дороги та припинився. В декотрих місцях перекинуло його на другий бік. Наші рідні, як в нас коморували, від 1-го року терпіли втрату, бо майже все гарне зелене сіно згоріло. А потім мусіли вже пожовкле сухе косити, яке було вже маловартне.

Лосі й олені, які були заскочені де вогнем, ричали несвоїми голосами. Один лось, перебігши залізничну дорогу, втікаючи від вогню, побачив хлівець та й забіг до нього. В той час Петра Горзи жінка саме доїла корову, але його це не настрахало. А коли ми їхали до міста Давфин тиждень пізніше тією індіанською дорогою, то від Сифтон, около 5 миль на полудень, заяців було табунами, як овець по обох боках дороги. То небувале чудо, як варто було сфотографувати. Щастя, що вітер не міняв свого напрямку на інші сторони, бо тоді може втрое було б більше всякого знищення.

Священик Нестор Дмитрів був перший гість між нашими поселенцями. Року 1897, коли вже минуло половину літа, а може й більше, він переїжджав поміж наші поселенці, то не оминув і нашу місцевість. Коли він обслужив духовними потребами в окрузі Павла Гупала й коло Петра Топоровського, то тоді згадані добродії своїми волами приїхали з ним і на нашу секцію, до Федька Білаша, який мав уже побудовану хату з двома кімнатами. Вона відповідала на прийняття так дорогого й не-

сподіваного гостя. Федько Білаш зараз післав свою молодшу дочку Марію до нас, яка ще тепер живе в Брендоні і повідомив про прибулого до них священика. Такою новиною всі ми зраділи. Ми сказали їй, що незадовго приїдемо. Але в той самий час ми ще думали повідомити наших сусідів, які жили від нас на північ одну милю. Були то Федько Михалюк і Іван Ягольницький, обидва з села Гуштена, повіт Борщів. Мій тато каже, що нема чого когось посилати, а ліпше запрягти воли до воза й поїхати та й всіх забрати, а головню те, що Федько Михалюк має дитину до хресту. І так, як говорили, так і збулось. Заки зблизився час почати Богослуження, то вже повна фіра старших і молодших прибула на подвір'я Федька Білаша, вдекороване давними й гарними буйними зеленими осиками. Зачалось Богослуження, присутніх не зміщує хата, але то байдуже. Наступив час проповіді, яка була великою насолодою й духовним кормом для присутніх душ. І священик Дмитрів потішав нас своїм майстерним християнським словом, а саме, щоб ми не нарікали на свої обставини, які не являються покищо несприятливими, бо це сталась з нами така зміна нашого положення не по волі чоловіка, а по волі Божій. Отож, коли Його воля, то й Бог нас не опустить. Він допоможе нам пережити всякі труднощі, а тільки щиросердечно молімось і просімо про поміч і охорону та здоров'я. А за те, що ми тепер маємо, чи що одержимо через наш труд, то завжди дякуймо, а Господь Своїх вірних ніколи не опустить, не покине. Опісля було причастя, бо були сповідники.

По скінченні Богослуження священик Дмитрів звершив акт хрещення дитини Федька Михалюка, якій надали ім'я Петрунеля. По Богослужебній церемонії відбулось прийняття священика й тих, що з ним приїхали. Багато взаємно розмовляли про свої життєві потреби. Священик Н. Дмитрів являв-

ся між нами, як добрий християнський пастир між згубленими, але найденими ним овечками в тій непроходимій пустині. На його лиці малювалась добродушність, ласкавість на словах його, яких він промовляв. Своїми словами він зродив у нас неописану радість і підкріплення духа. Отже той день був для нас великим днем і торжеством, Богом благословенний.

Коли вже розходились, то всі священника виводили з доброзичливими побажаннями, щоб Господь благословив йому дальшу подорож навідуватись в інші місця до наших поселенців. Від того часу ми вже більше ніколи не зустрічали священника Н. Дмитрова.

А тепер у дальших моїх споминах необхідно мені треба вернутись з писанням до моєї стрийни Анни й її дочок, бо я вже багато імен згадував і ще буду згадувати. Отже, вважаю, що й вона має ту саму вартість і пошану з її часу піонерства. Стрийна набула "гомстед" на тій самій секції, що й ми. Йі ми спорядили буду й вона замешкала в тій цитаделі зо своїми дочками. Жили вони всі три через літо, а коли зближалась осінь, то молодша Февронія поїхала з татом до Давфину й пішла звістити на службу до фермера аж до містечка Мекінак, три станції на схід від Давфину. Як її туди сприяло віддалитись, не знаю. Та старша Маланія також недовго засиджувалась, бо й вона пішла до Давфину й стала до роботи в приватній хаті. Стрийна осталась сама, й тоді та буда стала велика й скучна. Стрийна, на пропозицію Федька Білаша, пішла зимувати до його дому. Коли зима проминула, тоді вона прийшла мешкати до нас. Маланія поробила через зиму. На весні вона прийшла до нас та й до мами навідатись, і певно радитись, що будуть робити з фармою. Заки вона набулась і наговорилась, то певне взяло два тижні. А тимчасом приходять жених, вдовець, але молодий, Никола Герман,

з села Пешитинець, пов. Борщів. Дружина йому померла, осталась 2-річна дівчинка. Має фарму аж коло Івана Перепелюка. Переговори, до згоди не взяли багато часу, бо сама ситуація представляла виразну картину. І Маланія вийшла заміж за Ніколу Германа, а разом її мама вже з нею пішла на фарму. Микола тоді свobodно пішов у роботу. Микола з Маланією пережив около два роки або більше на тій фармі, а опісля він і його односельчан, Юрко Калинчук, перебрались на інші фарми на Мінк Крік, 12 миль на полудне від Етелберту. Стрийна Анна зі своєю дочкою й зятем жила від 1898-го року аж до 1910 р. Фарма вийшла до канцелярії і на ній тоді осівся Петро Брус, з села Рашкова, повіт Городенка. А Февронія була служницею трохи більше як рік і вийшла заміж за англійця таки в тому домі, де була служницею. За два роки з тієї місцевости, Мекінек, забралась аж до Онтеріо. Від того часу аж до нині ніхто про неї нічого не знає. Потонула в чуже море, і ніхто вже не в силі її віднайти. В протягу трьох або чотирьох років часу нашого поселення, вийшло більше наших дівчат за англійців, та не всі імена мені відомі. Друга дочка, Людвіка Зарувного, з Косова, вийшла заміж за англійця, Фреда Некса. Жив він у Сіфтоні, в нашій окрузі, учителював у школі Україна, що побудувалась на фармі Юрка Русака, тобто 4½ миль на захід. Навчився по українськи добре читати й писати і видавав льокальний часопис у двох мовах, хоч, правда, він не довго виходив. Третя, Ева, дочка Цапріяна Байдужея, була служницею в фермері коло Давфіну, і також вийшла заміж за англійця. Четверта, Анастасія, з Паївки, мого сусіднього села, приїхала з сестрою та шваргом, Андрієм Вецалом, до Етелберту. Прізвище по її татові я забув. Вийшла також до служби як зарібниця до Давфіну чи до Охре Ривер, не знаю. Була служницею може рік, а може й то ні, і вийшла заміж за скотляндця

на ім'я Кароль Парел, які ще досі в Давфіні доживають своєї старости. П'ята, Анна, дочка Якова Стандрика, також не була довго служницею, і вийшла заміж за англійця. Він називався Гілас. Шоста, дочка Сопки Михалків із Голубічка була служницею в Івана Кенедія, а так осталась господинею.

Коли вже проминуло 3 або 4 роки нашого піонерського поселення, і трохи ті труднощі життєві почасти змінились на краще, тоді порушили й церковне питання. До того церковного життя були першими пробудителями: Петро Григорчук, Стефан Огризло, Василь Бращук, Панько і Прокіп Грушовий, брати Федько Фаріон і М. Мазурик. Може й ще хто був, але мені не відомо, і за їх провідним трудом побудували церкву, на котру й ми завезли трохи дерева. Хоч священика не було, то були такі, що знали дяківство, як Прокіп Наконечний, Яків Заруцький, Семен Довгань, Михайло Качковський, Ів. Ференц і за їх поміччю люди, котрим було ближче, в неділю вже сходились до церкви на спільну молитву і поклонення Богові. То були подвійні піонери свого знання і завдання одно в дома через цілий тиждень, а друге знов в неділю в Церкві. Вони вже одержували той духовний корм для втомленої й зголоднілої душі. 1902 року прибули до Канади три священики з отців Василян: М. Гура, А. Крижановський і Е. Дидик. Вони вже подорожували по колоніях і відбували Богослуження, але не часто.

По тяжких трудах і зусиллях всього потрохи придбалось, і вже було жити легше. Не було однак ані часопису, ані книжки, хіба хтось з письменних привіз їх з собою з рідної Батьківщини. Дехто побирав часопис зо Львова чи ін. міст. Року 1903 появилсь Канадійський Фармер. Року 1904 появилсь Ранок і тоді вже, як кажуть, грамотні люди мали можливість заспокоїти голод читання друкованого

слова. Крім того Свобода зі Злучених Держав мала також читачів з'поміж наших поселенців у Канаді, бо в Сіфтоні були передплатниками Павло Потоцький, батько наших теперішніх молодих лікарів Михайла й Петра, Стефан Огризло, Василь Стандрик, Юрко Івасюк і Гриць Бурак з Фишинґ Ривер. Може було їх більше, але мені не відомо. Треба признатись, що тоді було дуже мало письменних і ті, що були, не всі цікавилися читанням, а Канадійський Фармер і Ранок ще не встигли загостити до всіх колоній наших піонерів, як вже виринули на них ворожі атаки з сторони василіян.

Причина до ворогування була та, що Канадійський Фармер містив того часу літературний матеріал і з творів Івана Франка і йому подібним. Між іншими, друкувалися "Панські жарти". Отож такий зміст статей був дуже не до смаку отцям василіянам, і тому вони визивали його як тільки могли, страшили гріхами, Божими карами, мовляв, що то "безбожницькі часописи". Ну і що думаєте? Частинно вдалося бідних неочитаних застрашити і відвернути їх від читання. Були такі, що часописи назад завертали до редакції, щоб більше не вислали їх. Отже, отці василіяни були завжди проти просвіти і тепер вони не змінилися, та на будуче не зміняться, бо то служачи Риму, а не свого народу. Отці василіяни, де вони не були між нашим народом, ніколи не заохочували до читання українських часописів і наукових книжок. Читалень вони ніде не засновували, а як хтось був чи знайшовся сміливим постаратись у якійсь місцевості про читальню, то вони відносилися вороже й противно проти таких вільнодумців. А коли вже де не противились, то тільки з того огляду, що свідоміші люди творили більше значно угруповання, що вже було понад силу, то мовчали, хоча й не радо це робили. А коли вже де в більших осередках отці Василіяни щось творили якусь освітню галузь, то старалися, щоб

книжки й інша література була тільки з їх видань, а інші не мали (і не мають) там місця.

Я ВЖЕ УЧИТЕЛЬ

Попередно я згадував, що несподівано я став кореспондентом. Писані мною численні листи дали многим у мойому селі й його околицях багато відомостей про Канаду, й це помогло їм приїхати до Канади. А коли вже зблизилась до нас друга зима, то одного вечора прийшов до нас Федько Михалюк і завів з татом, як звичайно, бесіду. Федько каже до тата: “Куме Міхал” — бо вже були собі кумами від тоді, як священник Дмитрів охрестив їх донечку Петрунелю — “Я хочу вас спитати, чи ваш Филимон довгими вечорами не міг би вчити мого Олексу читати й писати?” “Та чому б не міг? Вечірня пора на такий труд тільки й надається. Але я не знаю, яка це наука маже бути для вашого Олекси від такого школяра, як він (цебто я), бо він сам навіть 3-ої кляси не скінчив” — відповіли тато. “Е, я в те питання не входжу, яку клясу скінчив” — каже кум Федько. А далше додав: “Коли б ми договорились і погодилися, щоб ваш Филимон передав Олексі те, що він сам знає, то я був би з того вдоволений”. “Ну, а ти що скажеш?” — тато питають мене. “Та буду вчити, коли така згода” — я відповів. “Я не маю нічого проти того”. “А Олекса хай приходить котрого вечора тай будемо розпочинати шкільну науку”. Федь Михалюк по такій угоді ще трохи посидів, поговорив, головню про науку, писання й читання. І вийшов Михалюк, досить задоволений тим, що знайшов учителя для свого Олекси.

Олекса приходив майже кожного вечора, бо мало коли в дома лишився (хіба була яка погана

снігова хуртовина). І наука йшла своїм ходом, бо як учитель, тримався тої провідної установи, яка мені ще в пам'яті затрималася, як нас учив учитель у Зеленім, Іван Комарницький. То вечорами збував час із тією нашою наукою, а на день я їхав з татом до ліса. Олекса походив через зиму й не зле опанував те навчання. З часом удосконалився ще ліпше, і міг сміло зрівнятися з другими. Тоді могли більше хлопців користати з тієї науки разом з Олексою, але батьки їхні чогось були байдужі, а може чекали учителів з ліпшими кваліфікаціями.

Мабуть минуло два роки, як мене поінформував проповідник Іван Григораш, що мій перший ученик живе в околиці Сван Плейн, Саскачеван, і є взірцевим господарем. Трохи задалека віддаль мені до нього, щоб коли ввечері зайти до нього та трохи поговорити. Коли ми перейшли в інше місце, 7 миль далше, то він все таки до нас часто заходив.

Чи було більше таких учителів між нашими українськими поселенцями як я, не знаю. А якщо вони були, то один за другого не міг знати, бо тоді не скликали учительських конвенцій. Олекса вже тепер в Валей Ривер, Манітоба.

СУМНИЙ НЕПРОШЕНИЙ ГІСТЬ У НАШОМУ ДОМІ

Ще не вспіли ми пережити наших піонерських клопотів, як у нашому домі занедужав мій 8-літній брат Гриць. Яка недуга була, то не знаю, бо не було кому сказати. Лікаря близько не було, аж у Давфині. Імама його доглядали, як могли з надією, що полежить німічним якийсь час та прийде знову до стану нормального здоров'я, бо з дитьми часто так і буває. То була літня пора.

Та не сталось так з нашим Грицем, бо той догляд не поміг йому повернути до здоров'я. Впродовж тижня часу закінчив життя і закрились очі раз на все. І настав кінець всяким надійним думкам і діянню. Вже треба було приготуватись до похорону, але питання — як? куди? з ким? і до кого віднести? Священника нема, а як є, то де він, і як його відшукати? Як доставити його на час? Дяка нема. Навіть сусідів кругом нема, бо вийшли всі на зарібки. Тільки осталися жінки з дітьми та старики такі, як мій дідуньо.

Наспів час забирати на цвинтар. Тато кажуть до мене: "Візьми молитвеника та подивись, може знайдеш хоч щобудь для нашого похорону, бо видиш, що не маємо нікого з нами". Так я й зробив. Знайшов деякі скорочені молитви та псалми й т. д. Зготовились виносити надвір. Я відчитую з молитвеника й не можу. Незносимий жаль на серці... Сльози нестримно заливають очі, що рятунку нема... Це було дуже трудне завдання до виконання.

Та все таки випровадились у дорогу, яка була перед нами на віддаль трохи більше, як дві милі на схід до цвинтаря, який зазначений був знаком закопаного великого дерев'яного хреста. І спустили ми нашого молоденького Гриця, сина й брата, як піонера до гробу, що був окружений кругом корчами й пустинею. Кинули ми по грудочці землі на домовину на знак нашого прощання й закрили землею. Потім висипали свіжу могилу, приклякнули, помолились, і вернулись додому з жалем і плачем.

Довго ми не могли його забути, бо був він тихої спокійної вдачі. Дитячий час збував тим, що ножиком майстрував і часто маленькі його пальці були покалічені. Того літа він ще зробив візок. Вірець узяв з великого воза. Той візок так був докладно зроблений, що всюди мав свою пропорційнальну міру, як височина, передні колеса й задні, спирихи, дзвони, ширина на осях. Ну, словом --- віз

перфектно зроблений, хоч би й куди, тільки малого формату.

Того посліднього для нього літа тим візком покійний Гриць показав свій талант. Коли б йому Богом було призначено жити, то той талант міг би був його вивести на великого, а може й багатого чоловіка. Хто бачив той візок, то був здивований. Візок довго нам нагадував свого 8-літнього майстра й витискав сльози в наших очах. Його варто було ще покрасити фарбою і передати його на сховок до музею. Та біда в тому, що не було тоді вирозуміння цінити та схоронити його на спомин, як на теперішній 60-літній ювілей піонерських споминів. Хто тоді з нас знав, чи бодай чув, що таке музей? Я думаю, що між нашими піонерами того часу багато дечого такого надзвичайного творчого діяння пропало через людське того часу незнання.

ЗАРІБКИ Й РОЗРИВКИ ПОСЕЛЕНЦІВ

Ми тоді не знали й не мали домівок, ні співаків, ні артистів, але ми мали між собою ще старих людей, тих, що зазнали ще пережитих часів панщини. Один із них—це мої дідунь. Юрко Русак також мав таких родичів. Отож його мама й мої дідунь були знаменитими співаками. А пісень у них було доволі багато.

Дідунь були також знаменитим грачем на сопілці. Не тільки я це казав, але й другі висказували їм свої признання. Так, наприклад, Василь Литвин, як тільки приїхав до Канади та прийшов до нас звідатися, то й зараз до дідуня: “А як же ви маєтесь, вуйку Степане? Чи ще здорові? А як ваша сопілка, чи ще грає?” “Та ще грає” — дідунь відповідали. “Бо там у Зеленім уже не грає, затих-

ла, як ви виїхали” — додає Василь. “Вже не несуться ті чаруючі мелодії тихими вечорами долиною по тих зелених вербах, що аж на Паївку було чути. Я певний, що й темний Марцін скучає за вами, бо вже не має компанії з сопількою на ту ліру заграти”. Отже, коло нашого дому був такий звичай, що в неділю чи свята сходились сусіди, старші й молодші, посідають біля хати на присьбі й співають дуети або соля в супроводі сопільки, а ми всі обсядемо кругом і слухаємо. Це були наші концерти, яких виконували наші артисти-співаки. Пісні, які вони мали в пам’яті, багато я й досі в співаниках не наводжу, з таким змістом і укладом: пісні наймитів, ткачів, ковалів, жовнірів, кравців, та з панщизняних переживань. А поза те скільки оповідань із життя тих часів!

То була для нас неабияка розрада того часу неділями та святами, бо сходу іншого ніде тоді не було. Маючи таких старих співаків впродовж кількох років, із таким цінним історичним матеріалом (за котрим сьогодні уважно розшукують), чому не перебрати його на папір — всі ті пісні й оповідання, захвати їх до відповідного часу та доложити як доклад до історії нашого народу?

Я вже попередньо згадував, що коли наші поселенці приїхали, то многі мали нагоду піти до роботи на залізну дорогу, що докінчувалась до Винніпегосис. А там вже й була трачка й гімблярка, то декотрі знайшли там заняття. А коли вже дорога викінчилась, то зачалась будова другої дороги, таки від Сифтон, яка прямувала до Сван Ривер, Годсон Бей і аж до Принц Алберт, що запотребувала більше робітників. А робота не йшла дуже успішно, бо того часу було в тих сторонах багато мочарів. Один старий індіан розповідав, що 75 літ уже минуло, як індіани своїдно човнами подорожували від Винніпегосис озера на захід аж до Етелберт і Гарленд. А наші люди, що посту-

пово приїздили, при цій дорозі зараз осідали на тих землях аж до Слейтер і дальше. Року 1902 розпочалося знову будова нової дороги, то вже з Давфин до Гренвю, Роблін, Кемсек. Отже тоді було більше робітників на обох тих дорогах. Контрактори спроваджували їх з більших міст, а голов-но з Вінніпегу, між котрими було наших українських робітників найбільше. Тоді вже приїздили емігранти масово.

1903-го року я вже самий на тій дорозі був робітником, контрактор називався Герберт Стрівель. Сам він був старшого віку, і в наших таборах не був, а тільки деколи приїздив з Вінніпегу навідатись до нас. А з нами все був його син Юрко Джордж. Контрактори того часу платили перших три місяці 24.00 дол. і харч. А від першого серпня по 30.00 дол. на місяць, доки не замерзне земля. Коли я прибув до роботи і інших кілька наших робітників, то кемпа тоді стояла в долині коло Шел Рівер і робота вся відбувалася на західню сторону до теперішнього Робліна. Мене насамперед приділено до роботи набирати землю малими скрипами, котрі мені з якої пів години не дуже зручно відбувалось, а опісля коли я вже зважив баланс моїми руками, тоді пішло мені найкраще. Опісля мої фірмани два їх міняють зо мною по части роботу і я беру практику на фірмана, мулами руководжу по-важно і вважаю на домту (насип), де я маю висипати землю, аби вона висипалась на збудовання, а не на руйновання. І я поробив так кілька днів, то фірмани висловлюють мені, що я є дуже зручний робітник, бо насип добре будую і вміло мулами орудую, бо не чують непотрібного крику, назви і прізви і непотрібного шарпання а ще і те вдоватку, що скрипи так складно набирав і легко, що мулів майже ніколи не спинив на непотрібну шарпанину і фірмани надзвичайно то цінили, бо їх мули під ве-чір не відчували непотрібного умучення. Як інші, що

мали таких набиральників, що майже кожний раз запусить скрипу глибоко і мули мордуються день вдень без потреби. І фірми таких набиральників не люблять, а головно такі, що любили тримати мули в добрім вигляді і роботу ними робити. І в дальшій побуту мого часу були такі випадки, що фірми за мене не раз і в серйозну суперечку заходили, бо одні мене хотіли і другі я і нераз самий стояв на роздоріжжі, доки рішився котрим іти набирати, бо мені було шкода одних і других.

Робота відбувалася вдоволяюче і весело, бо ввечері, коли ми йшли вже до кемпи, то при дорозі ми мали двох сторожів, що до нас пильно приглядалися два медведі, що інженери десь ще навесні піймали малими і виховали їх на великих. Вони були припняті до стовпців, грубиною до 5-6 ц., на яких 6 фітів високі. Отже, коли побачать, що ми йдемо до кемпи, то вони повилазять на ті стовпці і посідають (і виглядає дуже розкішно) і пильно на нас дивляться, а робітники різно до них приговорюють, свищут, грудками кидають, тоді найбільше сміху, бо вони лапами пробують лапати, а часто мусить голову стерегти аби грудка не вдарила. І ми мали хвилеву розривку з ними, доки не забрали нашу кемпу на вози і завезлися з нею далі на північ за теперішній Роблін (коли того часу була всюди пустиня) в той яр, в котрім трохи далі тепер находиться станція Діпдейл і почали ми знову нашу ту саму роботу. Недалеко нас отаборились потім індіанці з своїм шатром і мають з нашої кемпи не злий порятунок, а і робітники давали індіанцям шмаття прати. Отже, в пустині така кооперація взаємно вдоволяюча. Але й інженери зо своїми медведями до нас зблизились були і отаборились ближче. (певне задля води, а може і інших конечних потреб). Ну, то також не злі сусіди, а головне, що з медведями, то буде з ними наша розривка ліпша. Вони вже великі, а ситі (бо їди їм не бракувало всі-

лякої), вовна буйна, чорна аж блищить. Коли дочекаємось неділі, як день відпочинку то по обіді йдемо до інженерів в гості, бо вони мають артистів штукарів. Є нагода насміятись, повеселитись, бо то тільки нагода в пустині. Ми бачили, що й для ведмедів була приемність оглядати нас, як гостей. І зачинають свої комедії, головно боротьбу один з одним. Хлопці, коли борються, то не викличуть такого сміху, як медведі. Але медведі то хитруни і вони часом таку штуку потраплять вдати, щоб і вони з гостей посміялись. Ось повалились на землю і троха при боці і притаївся лежить. А тут несподівано нараз кинувся до гостей і наполошив, а вдодатку, як вдарить лапою об землю, та й гостям не тільки страх, але й опорошив їх не зле. А тоді самий так якось чудно очима дивиться кудись, що такого чудака встругав. Одного разу кіт зблизився, медвідь побачив, та й пустився за ним, а кіт чим борщій на дерево і медвідь на дерево і опинився досить високо, що всіх нас здивувало, що такий тяжкий зміг так звинно себе вгору здвинути і всім нам дало до зрозуміння, що від медведя чоловікові на дереві сховку нема, бо він досягне.

Робота на дорозі йшла дальше своїм нормальним ходом хоть вечером вже темніє, але до шостої треба виробити (а за зміну часу ніхто тоді не знав) і одного вечера около пів до шостої Антонові Тальпашеві трафилась небажана пригода, а то коли їхав з ладунком, повна скрипа землі, а один француз їхав впорожні і так нерозважно, що зачіпив Тальпашову скрипу (великі на двох колесах). Тальпаш тому французові доказує, що то його вина, бо мав місце свобідно минути. А французові то було не до вподоби і вдарив Тальпаша в лице. Другий фірман вже приїхав ближче і тоту напасть видів. Прийшла 6-та година, все пішло до кемпи, повечеряля, обійшли мули і почистили. Тоді А. Тальпаш пішов зо свідком до канцелярії і склав ра-

порт з того непорозуміння. Другого дня вранці по-виходили знову всі до роботи, але француза вже не було. З роботи його відправили за такий поганий поступ, котрий не сміє в кемпі між робітниками практикуватись, бо це строго наказано самим контрактором Гербертом Стрівелом. Бо він самий шанував кожного робітника і відносився, як добрий батько до сина і так робітники і між собою мають поводитись хоть зібрані кількох родів. Коли того француза не стало, то й робітники були раді, бо казали так йому давно треба було відділитись від нас. Бо то був такий ггалайко, що він не зробив собі ніякої симпатії. Але й малі мули були не менше раді, що не стало його коло них, бо бідні вони були, як він їх нівечив копанням у стайні попід черево, ліктями по ребрах, що не раз аж жаль було дивитись, а тож молоденькі мули тільки мали по п'ять років. А мулячий рід тягнеться вже в повноті своєї зрілості в 10 літ.

Я від самого початку був все на розерві розервістом і робив роботу, до якої було покликано аж при кінці застановлення нашої роботи яких три неділі, якось так склалось, що покликали возити воду з потока до табору. Но, думаю, на останку ще і коло води зазнаю щастя і було би воно, але як дібрали мені мули такої надзвичайної вдачі, що один з всіх мулів найповольніший своїм рухом хоть ще силу мав вдовольняючу потягнути, бо він вже досягнув 74 роки життя, а другий такий здоровий може числив 30-40 років (допевно не знаю) то знов такий скорий, що в кемпі другого мула такого не було. Йому залізко ховстало рота, якого зруйнувало що коли п'є воду, то мусить далеко в воду вложити, щоб вода йому на боки з рота не виходила, бо йому ніяк не можливо було щільно стулити. То була біда ними фірманити, та добре, що хоч не довго, бо на третій день то обдарували мене ліпшими і так вже і докінчив те воження аж до морозу, що нас зовсім

заатакував і забирайся відкись прийшов. Отже табір ще стояв, чекав свого якогось рішення. А я і Янко Клапушак, Василь Свідерський за Давфинсько го озера забрали нашу належність і подались в дорогу напіхоту аж до Грендвю яких 55 миль в напрямі додому.

Коли 1904-го року завітала весна то з нею і наступає розподілення хто працює вдома, то вдома, а многим треба виходити на зарібки. Я належу до таких, що треба з дому віддалитись та й виходжу досить пізно, бо весна вже перейшла. І вибрався в сторону до Грендвю, щоб дістатись, де був минулого року. Прибув до Грендвю переночував, а раненько ще сонце не сходило я пішов в дальшу дорогу. Ранок тихий, ясний, і поки сонце зійшло, то я вже відійшов більше як дві милі. Зближалась обідня пора і якраз зблизився до відділу робітників, що вставляють телеграфічні стовпи. Приходжу до кухонного вагона і питаю кухаря чи не продав би мені хліба. Він відповідає чому ні? Але ходи до середини. Ввійшов я до вагону і показує, щоб я сів до стола і перше обідав і брав собі, що люблю. Я поглянув по тім столі, а він такий багатий на різні страви, що і не перечислити. Поки я обідав, кухар присів біля мене, говорить, випитує, куди я йду, подає мені різну їду і припрошує їсти. Одним словом я зустрів таку чудову багату приятельську гостину, що ніколи й на думці не мав. Скінчив обідати і дякую за такий приют, а він мені дає пакуночок в паперовій торбині, щоб я взяв з собою. Я подякував, що мене незнаного прищельця так симпатично погостив і заплату відмовився брати. По дорозі стрінувся відділ робітників, що клали швелі (тайзи). Той відділ носить назву Стілгеньк і поспішаю далі. Прийшов я до другого відділу, що буде мости. Була вже шоста година, робітники вже приходили, але вечера ще була не готова. Робітники тут також звернули увагу на мене й ставили

різні питання. Я сказав, що йду до торішнього контрактора, а тимчасом задзвонили (поклик) на вечерю. Робітники відходять від мене і нагадують, щоб я далі не йшов, а зачекав і повечеряєм, бо тепер ще не буде пляцу. Я трохи зачекав, робітники почали вже виходити і один прийшов до мене та й каже: “Ходи вечеряти, бо пляц є вільний”. Я пішов з ним до їдальні. Сів біля стола та й берусь до вечері. А на столі також багато всякої всячини, хоть як то кажуть розпережися і наїдайся. Повечеряв, вийшов надвір та й знову вив'язалась бесіда. Питають звідки я вийшов нинішнього ранку. Я кажу, що з Грендю. Ну то ти добре ішов, бо зробив своїм ходом сюди 40 миль дороги. Тобі є доволі нинішнього ходу, ти хіба з нами переночуй, а завтра рано по сніданку підеш ще тих кілька миль, бо один відділ Стрівелів вже кінчав тут робити дорогу бічну, де буде станція (теперішній Роблін), а решту його робітників далі на північ в тім яру. І я сповнив їхню волю, хоч я і був утомлений, то проте міг зайти на місце і переночував, рано поснідав і поздоровкався з робітниками за таку приятельську стрічу і подався далі в дорогу на захід. Прийшов на ті місця, що на них був минулого року так мені зроджують милий спомин, бо все тут було мені знайоме, навіть ще стоять ті палі, коло яких виростали медведі. Була якраз неділя і всі робітники були на відпочинку. Всі вони були мені незнані. Було двох українців, один називався Корнилієм білявого волосу числив около 30, а може більше літ, другого імені не пам'ятаю. Пересвяткував уже решту з ними неділі, дечого багато наговорились, перебули ніч, а в понеділок рано до роботи докінчувати ще решту того насипу дороги і забираємось до більшого згуртовання. Докінчування того було трохи більше, як на пів дня, а решту забрало нам час зібрати знаряддя на вози і решту часу забрала нам до-

рога, бо перед шостою годиною ми вже були в таборі, що оселився в тім самім яру, що минулого року, тільки проникав далі на північ. Коли мої знайомі побачили мене, що я прибув знову до роботи то всі мене обступили і засипали мене питаннями, що і не можу вив'язатися як слід. Як форман, наставники, робітники і кухар, котрий вже шіснадцятий рік в Стрівіла кухарить, а фірмани були в нього стало від двох до сімох років. Літом робили на дорозі, а зимою в лісі. Побільше питали чому я не прийшов започаткувати роботу разом з ними і т. п.

Ну, і коли я з'явився в таборовій централі, то мене вже скомбінували з мулами на стало, цей раз мені вже не бути резервістом. І тут докінчуємо ще засипати ті яруги, що остались з минулого року і разом висипали дорогу готову на Сандінг Діпдейл. Викінчили тут роботу і забираємо знаряддя на вози і їдем далі на захід, але не дуже далеко, бо переїхали ту долину та й обернули трохи наліву руку на полудне і отаборились знову в такому самому яру на горбі. Ми почали тут роботу, горби такі високі, що з мулами тяжко туди вийти. Поробили який тиждень і декуди поздирали ті горби і тоді вже пішли великі скрипи в рух. Роботу роблять тімстри, які люблять мати мули в добрім стані, вигляді то й уночі давали перекуску, овес, але мало таких було. Ми оба з Корнілем таке завдання виконували стало і мули були так загодовані, що вони ані перед обідом, ані перед вечором не відчували докучливого голоду і в роботі не податливі. Гарно виглядали, подушки під хомутом, пильнували, аби були в чистім стані, щоб охоронили перса від ранів, бо то мулам (чи коням) то погана докучливість день вдень терпіти. Колись посуджували мулів, що в них натура вперта і непослушна, однак я переконався, що вони такі не є, хіба виїмки. Мули хочуть бачити чоло-

віка не тільки їх фірмана, але і дружного приятеля. Не тільки накормити і напоїти, але говорити до нього, приголубити, а тоді мули покажуть і свою симпатію до людини.

Один англієць називався Діксон поробив ще з нами яких три тижні і оказався з помішаним розумом, не міг робити, лишився в своїй цельті. І коли найде на нього та непосидуша хвиля то виходив за табір і крутився на місці, а правою рукою махав як би яке насіння сів. Але заховувався спокійно і все був сумний і мало говорив. Так побув він три дні і контракторів син Юрко постарався позбутися його і поліція його забрала. Ми дальше ті горби звозимо в ті яруги, як ті муравлі, а так приходить наказ, що неділя котра вже зближається до нас (і мати спочинок), що мусимо робити і в неділю, бо відділ робітників з шинами до нас зближається, то аби це не тримати в застою. Дочекались недільного ранку і вийшли до роботи. як кожного дня і відчули на собі якусь невидиму різницю, якийсь дивний тягар, пригноблення і т. п. І так ми злучили два тижні без відпочинку, котрий нам закарбував не аби яку різницю, бо в четвер по обіді ми зачали відчувати умучення і аж до суботи вечера нам було але і мулам то саме. І тоді ми добре зрозуміли, що то є неділя сьомий день відпочинку, котрий так непримінно потрібний чоловікові, як рівнож іншому твориву, коли виконує тяжку працю. Бо то не дорогами віз тягнути чи на полі в плузі, в боронах чи сіварці, але це по горбах крутити цілий день. За ціле літо такої роботи мули оказались найтривальшими до виконання такої праці. Бо коли Стрівел маючи два табори і число мулів 36 пар на однім і таке число на другім, то стратив тільки три мули. А Роберт Блек, маючи тільки 16 пар коней то стратив за той самий сезон 14 коней.

Та й фірманам також не дуже рожево так як і мулам, бо то все крутянина без перестанку й уважно керувати й руководити і все добре заїхати до набирання так само там і де висипати і кожний день тим ходом. Зробиться дороги найменше 25 миль, а може і 30 і то ще добре коли сухо. Але як ми дочекались дощу, що мочив землю через два дні, а то не була земля, а глина. Як же дощ перестав, а ми далі ту розмоклу глину вивозили, то вже всім нам було дуже гірко. Навозили на той насип тої глини мули стригнуть (бо їх копита маленькі) і скрипи. І в тім болотистім насипі з старим мулом, що я минулого року возив воду скоїлась погана подія, що був недалеко до загибелі.

А то робітник, що висипає скрипи (чи домпуе) сказав заїхати на край з правого боку. І коли тімстер скерував на край і почав підносити скрипу, а мули якраз що тільки подались в долину, застрягли в ту глину і той старий 75-літній мул захитався з ніг і повалився на самий край того високого насипу (долини) і нема можливости йому допомогти. Один тільки можливий з цього вихід, це відчипити його вільно і перевернути на правий бік. Коли йому це зробили, то він не мав змоги себе затримати і скотився з насипу біля сто фітів в долину. Коли він котився, то в глядачів викликав сміх, а в других жах, бо справді я такого явища не бачив ніколи. Коли він так перекотився, то лежав кілька хвилин, навіть не поворухнувшись. Усі ми думали, що мул неживий. Але на наше здивування мул потім устав, потріпався, побачив недалеко себе зелену травицю й почав пастися. А ми не могли вийти з дива, що він залишився живим.

Коли 1942-го року я проїжджав тими місцями, го з великою цікавістю приглядався до тих місць, де довелося мені працювати в 1904 році. Як ми покінчили вже ту роботу і забрали, як то кажуть,

маїатки (знаряддя) на вози і їдемо далі на захід. Їдемо з тією надією, що будемо мати рівніше місце праці. Приїхали ми аж до місця, де тепер Макаров, а потім поїхали ще далі та й опанували такі самі яри, як і перед тим, з тією тільки різницею, що нема глини, тільки пісок. Тут вже був недалеко табір духоборців. Вечорами ми ходили до їхнього табору і слухали їх співу. Тут хоч також такі безвісти, з яких і виїхали, але вже ліпше робити, бо пісок. В цих пісках було чимало гаддя сивого кольору, але між нами були такі смільчаки, що ними бавились і мали з цього розривку. Джерельна вода, що безперестанку витікала з-під гори, була нам також доброю поміччю. Тут мій відділ мусів робити вночі, бо вдень для всіх не було місця. Робили так два тижні і це була для нас справжня неволя. Потім ми поїхали ще далі на захід, перейшовши за ріку Асінібоя й побачили з південного боку, яких з пів милі громаду духоборів при праці. Одіж на них була різного кольору, така краса, ніби це був якийсь квітник. А спів їх далеко розноситься полями, аж мило слухати. Ми отаборилися де тепер Верігін і аж тут була рівнина для нашої праці. На цій місці робота пішла краще, але і тут не довелося нам довго бути і ми знову перебралися далі на захід. Звідтам вже мороз нас далі не пустив і ми вернулися до Кемсек, котрого ще і сліду не було, як ми їхали на захід. Повходили ми до потягу і рушили з місця, а до нашого вагону входить контр. Юрко Стрівел старший наставник (воркінг бас), писар і кажуть: "Хлопці, коли ви може знайшли якусь неточність, у ваших заплатах, то тепер маєте нагоду сказати і вияснити справу". Вони перейшли всіх робітників, питали, але жодних якихось недотягнень в наших виплатах ніколи не було. І це було доказом, що Стрівел був справедливою людиною.

Згадані англійці, вертаючись назад, спинились

коло мене і хотіли, щоб я їхав з ними до Вінніпегу, а звідти за два тижні до лісу. Казали, що там можна було заробити більше грошей, пропонували легку працю. І коли б ще був хтось із тієї місцевості, щоб з ними їхав, то я був би погодився на їхню пропозицію, бо всі вони весь час були добрими моїми приятелями, що я жалів з ними розлучатися. А крім цього я більше думав про свій дім, що зимою треба возити дерево й інша праця. Тому мої приятелі поїхали до Вінніпегу, а я — до дому.

Хлопці й дівчата, які виходили в роботу на заробіток, діставали малу заплату, бо контрактор платив місячно перших 3 місяці весни 24 долари й харч, а за других три місяці, доки замерзне, 30 доларів і харч. Коли 1904 року я вернув знову до того контрактора, то вже платня була по 5 доларів більша за місяць. Не заробляли ми тоді багато, але були більше ощадні. Дівчата більше працювали по приватних хатах, і їх платня була 10 до 15 доларів місячно. Вони були ощадні, бо навчили їх були нераз прикрі недостатки, з якими нераз було тяжко розминутися, а це їм найбільше помогло. Тими малими зарібками вони родичам помагали й дещо собі заощадили а поза те хлопці гляділи, щоб десь і зимою заробити, а не тільки літом. Багато з них молодих, коли й одружились, вже мали й для себе заощажені гроші почати своє родинне життя на гомстеді, і вже могли обминути ті докучливі домашні життєві недостачі.

Отже рік за роком життєві обставини почали поступово змінюватись на ліпше. Замість жати серпами і молотити ціпами, зачали появлятись подекуди жниварки. Люди наймили їх косити, беручи від акра одного доляра. До молочення появились кіратові машини, а декуди й коні зачали усувати биків із того мученого піонерського господарства.

Обставини поправились, але одним скорше, а

другим повільніше. Все таки, до великих маєтків багато й досі не дійшли, як по інших місцевостях західної Канади. Коли взяти ті простори земель, які положені від Давфину на північ, від Веллей Рівер і від Грендвю також на північ, від Мінітонас аж по Слейтер і Винніпегосис — то землі на загал не є добрі. Ті наші українські хлібороби, які в тих місцевостях живуть, не можуть похвалитися (хіба бувають винятки) таким урожайним збором до 40-50 бушлів із акра, як у Саскачевані чи Алберті або таки в Манітобі.

Але це була розпорядимість не людська, а Божа воля нами руководить і призначає місця для нашого життя, наділяє маєтками, одних більше, а других менше. Що нам не судилося одержати, того не одержимо і наша воля чи бажання тут нічого не зроблять. Діти вийдуть від одних батьків, але майбутність їх не однакова. Держави є багатші й бідніші, які мусять жити в своїх обставинах і діяти по своїй можливості. І обставин немає можливості поправити своїми власними силами, як не дано згоди від Того, Який усе створив.

Отож я думаю, що моє писання торкнулось і пригадало кожную галузь піонерського життя, яка то була боротьба, що її пережили й свобідніше відпочити та з часом перемога прийшла. Назагал забагатіли не зле, нарікати нема права. Капіталу та всякого іншого достатку є доволі, якого і багато марнується на непотрібні справи. Отже, те багатство, яке ми українці тепер посідаємо на американському континенті, зуживаймо мудро, спільно на другу поважну боротьбу, а то боротьбу проти асиміляції, яка нас вже значно почала брати в свої обійми. Многі її не добачують і не можуть її впізнати, в яких саме формах вона до нас підходить. А це не тільки в Канаді, але й по інших заморських країнах. Мій клич і порада наступні: Скиньмо з себе, як один, як одна, ту погану вся-

кого рода одержу, як байдужність, скупарство, безбожність, лінивство, марнотратство, пияцтво, картограйство, гордість, зависть, лукавство й інші неморальні беззаконня. Бо така різноманітна одержу, як я тут вичислив, робить нас неспосібними воїнами до боротьби з ворогом, як асиміляція.

А це повсталала б у нашій українській народі поважна реформа й надзвичайна зміна, яка б нас з'єднала й вивела б нас на шлях кращого діяння для нашого власного добробуту не тільки в Канаді, але по інших країнах світу, де тільки живуть українці. Але ми, українці, не в силах самі це зробити, але мусимо покійно склонитися перед Богом у наших молитвах, як немочні Його діти і заносити просьби про Його поміч, як це робив ізраїльський народ, який не мав змоги сам собою визволитися з неволі окупанта, як рівнож із неволі всякого беззаконства. Оце моя просьба до вас, браття й сестри українського роду, й благання, де ви живете, і скільки вас є, два, три, десять, сотки й т. д. — й спільно однією думкою й бажанням нехай наші уста промовлять із глибини серця молитву:

“Милосердний наш Господи і Боже, Творче неба й землі і всього видимого й невидимого! Дякуємо Тобі за всі Твої добродійства, як за життя, за поживу, за одержу й за все необхідне для життя. Отче наш, що на небі, утаєний в природі, Сило справедлива, що пробуваєш у чоловікові, Духу Святої Правди, що її всі шукають і многі не знайшли; Ти є життя, дорога й ціль людини, Тобі голови людські, як колоски збіжжя, хияються. Нехай святиться ім'я Твоє і нехай Царство Твоє буде між людьми і воля Твоя в них. І любов у царстві людського братерства й життя без кайдан, наруг і лиходійства. Нехай буде Царство Твоє і воля Твоя, щоб замовкли людські ридання, а ожили новим життям і славили ім'я Твоє свобідно. Хліб наш щоденний подай нам і хліб життя вічного нам і братам

нашим, котрі його не мають. Прости нам довгі гріховні, що Твоєї правди не знали і поклонялися туземній мамоні і многі ще кланяються. Прости гріхи нашого українського народу і заступи нас від лихоліття, яке гряде кожного дня ближче й окружає нас. Відверни наші очі від злих нахилів і до-ріг, допоможи нам бути вірними Тобі й вірно й правдиво служити нашому народові, щоб він навчився Тобі одному поклонятись із роду в рід. Отче наш, і Творче наш! Ми Твій народ і Твоє твориво, що знаходимось у неволі й розсіянні повсюду. Підносимо очі наші вгору, звідки помочі ждемо. У Тебе, Господи, справедливість, а в нас сором по нинішній день, бо батьки наші й старші со-грішили перед Тобою. І за те Ти подав на на поталу ворогам нашим, як ізраїльський народ у минулому, та й мучать нас аж досі. Наша земля, яку Ти, Боже, наді-лів предкам нашим, знищена, а ми як ті вівці без пастиря, блукаємо по інших країнах. Усі ми, як той мандрівник збитий розбійниками, в немо-чах наших. Просимо Тебе, Господи, поблагослови нас добрим самарянином, щоб подав нам поміч і загоїв наші рани. Боже, Отче наш! Вкороти ті гір-кі переживання, бо Ти тільки можеш це зробити. Освободи, наш Господи, наш народ і ту землю батьків наших, так як Ти визволив ізраїльський народ із Єгипту через Мойсея, котрого Ти, Господи, покликав до проведу. Пошли й настанови нашому народові такого ревного молячого й слухняного волі Твоїй Мойсея, щоб його ніяка ворожа сила з того завдання не знищила б, а довершив діло осво-бодження нашого народу, і вітчину до незалеж-ної свободи й волі. Почуй, Отче наш Небесний й Милосердний, це наше благання й прийми по ми-лосерді Твоєму, на котре Ти все є багатий для тих, які смиренними серцями благають Тебе. Моли-мо Тебе, Господи, й просимо, даруй нашому укра-їнському народові повсюду через Духа Твого Свя-

того універсальну мудрість на серця його й наші, котрою б зумів руководитись і встояти на правдивій дорозі свого життя й служіння та сторонити від облуди й не потонути в чуже море. Отож, Господи, ще раз просимо, благослови нас Твоїм отцівським благословінням повсюду, де тільки наш український народ живе. Благослови наших дітей по рідних школах, де вони тільки існують і діють. Благослови нашу молодь, яка знаходиться по вищих школах, і щоб вона виходила на арену свідомого провідництва для свого рідного народу. Благослови, Господи, наших провідних діячів по всіх країнах, що займають такі становища, та щоб могли зберігати наш народ у цілості, з'єднанню для щирої ревної діяння та праці, яка б нам була висвітлена на радість, а Тобі, Отче наш, на вічну славу. Все це ми просимо в ім'я Твого Єдинородного Сина, а нашого Спасителя Ісуса Христа. Амінь”.

То прошу вас, браття й сестри українського роду, нехай оця молитва не сходить із уст наших, як рано, так і ввечорі. А певно, що Господь вислухає й прийме її, то й помилує нас і дасть Свою поміч нам у всіх немочах наших.

А в додатку присвячую для нашого народу нижчеподану пісню, як просьбу й молитву й нехай українські уста все й повсюду з глибини сердець співають її.

1. Я утомлений, безсилий,
Боже мій, до Тебе йду!
Вірю в Тебе нові сили
І спокій душі знайду.

Приспів:

Боже мій, до Тебе йду я,
Оживи мене, молю,
Пішли радість дорожую
Й силу вічну Твою.

2. Я нещасний скрізь блукаю,
Радість зможу де знайти?
Лиш в Тобі її шукаю.
Ощасливиш тільки Ти.

3. Утішай мій дух журливий,
Хочу в Тебе відпочити;
І окріпши в Твоїй силі
Шлях тернистий докінчить.

4. А коли іти втомлюся
Серед горя на землі,
Тобі, Боже, помолюся,
Поможи тоді мені.

Отож, співаймо, просім про оживлення, щоб не було поміж нами духової мертвеччини, і про радість, якої в нас нема, і благаймо про ту силу вічну, якою ми змогли б вести спільну боротьбу проти ворога-окупанта і проти всякого рода зла, і щоб не допустити до зруйнування й пониження нашого українського роду. Нехай той наш 60-літній ювілей відродить нас повсюду бути свідомими та спосібними змагатись до всього того, що є правдиве, що чесне, що праведне, що чисте, що любе, що хвалебне. “Коли є в чому, яка чеснота, і коли є яка похвала, то про це всюди найбільше подбаймо” — до Филип’ян 4: 8.

II.

СТРИЙ СЕМКО НАВІДУЄТЬСЯ ДО КАНАДИ

В першій частині моїх споминів піонерського життя я згадував про писання мною листів до рідного села, Зеленого, а разом вів другу кореспонденцію зо стрием і братом Антоном у Бразилії, яка не була дуже успішна. Коли вони прибули на місце поселення й набули землю, то нічого не робили, а як свобідні самотники помандрували в інші місця знайти роботу, щоб заробити трохи тих “мілірейсів” (тепер вже “крузейрі”), щоб було з чим зачати хліборобство в пралісі. Отже таке становище не дозволяло на успішну переписку, бо нераз приходилось довго, довго очікувати відповіді. Аж тоді зміна зайшла, як вони осілись на своїх “шакрах”, по нашому “гомстедах”.

Брат Антін одружився й зачалось вже початкове господарство. Тоді ми переписувались частіше, переговорювали взаємно про наші домашні життєві зміни на краще, і так все йшло своїм нормальним ходом аж до 1904 або 1905-го року. Відтак ми вже їх запросили, щоб вони опустили Бразилію й приїхали до Канади, бо тут є більше рідні, як ми, а головно — стрийна, її донька, зять, син Петро Перістий, котрий ще тепер живе в Мінк Кріку, та бідше наших односельчан. Коли вони перчитали наші запрошення, то зачали між собою радитись, чи можливо переїхати, бо найбільше добачували труднощі фінансові. Дорога далека, гроші бразилійські тані, зі свого домашнього дорібку ще не було змоги стільки зібрати, щоб вистарчило оплатити для всіх подорож. А до того ще могли б бути додаткові труднощі з боку правитель-

ства, яке було нераде, щоб хто виїздив і вивіз свої враження про тамошні порядки.

По довгих нарадах прийшли до того рішення, що всім — не можливо їхати і брат Антін каже до свого тата: “Ви, тату, приготуйтеся самі поїхати й побудете там якийсь час. Добре розглянете, яка то країна і клімат, як там люди живуть, і як вам буде все до вподоби, тоді напишете. А тоді я вже буду робити тут старання до вас поїхати. А якби, припустімо, не було до вподоби, то вже візьмете маму з собою і вернете до Бразилії”. Стрий погодився на таку пораду й відтоді почались приготування. Постарались про деякі папери й відповідну суму грошей на подорож, і при кінці серпня 1907 р. він покинув Бразилію та виїхав до Канади, з тією непевністю, чи ще верне до Бразилії, чи ні. Отже стрий вже в дорозі, їде до нас, а ми нічого про те не знаємо.

Але одного дня, в п'ятницю, приїхали ми над вечором до Сифтон. Доктор Р. Скат побачив нас та попросив, щоб йому ми привезли зі станції форнес. Це нам забрало трохи часу, заки його привезли до хати та з воза поскладали його на землю. Тимчасом вже й потяг прийшов із Давфину. Нам байдуже — прийшов і далі пішов. Але незадовго тато зауважили, що підходить якийсь чоловік і ще на віддаль промовляє з жалем: “Як-же маєшся, брате?” Тато стоять на возі й думають — що то за чоловік, що братається? Певно якийсь непристая, що не має де подітися й шукає притулку, а то вже смеркає. “Ну та не пізнаєш мене? Та я ж твій брат Семко, з Бразилії”. Аж тоді вони кинулися в обійми і поцілунки та прослезилась із тієї великої радості. Ну, та й я приступив, привітав стрія й питаю про Антона. А стрий відповідає: “Він ще остався і часто про тебе згадує.” Посідали ми на віз і поїхали додому. Мама й дідунь ще їх пізнали, як увійшли до хати.

По вечері завелась интересна розмова. Мама звернулась до стрія Семка і кажуть розповісти нам про подорож. “Про мою подорож є багато говорити”, — відповідають стрій, “а як би я був ще письменний, то було б ще більше, бо робив би ще які важніші нотовання. Подорож моя не зле відбулась як залізницею так і пароплавом. Полишив бразилійські береги, виїхали пароплавом на море, на котрому було більше подорожуючих людей окрім мене. Розмовляли португальською мовою, то і мені з ними час скоро минав. Однак з тими пасажирами творилась часто зміна. Отпливемо цілий день на морі, а на вечір пароплав звертає до портового міста і залишається на цілу ніч, з нього виладовують пакунки, різні речі і матеріяли. А другі знову наладовують на пароплав і така сама обміна і з пасажирами. Така наша подорож була майже весь час, що пароплав ніччю на морі не був, а все коло якогось порту.

До Нью Йорку ми їхали трохи більше як дві доби без перерви. Коло берегів бачив гори різної величини, покриті великими лісами. Крім того, коло тих пристанів нас, подорожніх, заінтересували діти, добрі підростки, чорно і буро-шкірі. Іншої барви не бачили. Вони надзвичайно зжиті з тою водою і спритні в плаванні, а навіть піти нурком під воду. От подорожні з заінтересуванням дивляться на них та їхню гімнастику на воді. Кидають їм гроші в воду, і вони за тими грішми так спритно кидаються нурком під воду, і ані один гріш у воді не пропаде, бо котре тільки вийде з води наверх, то показує знайдений гріш. Певно, що та дівора все пильнує тих пароплавів, аби щось коло них скористати”.

На морі не видів ніяких морських тварин, як інші може деколи виділи. Одне тільки интересне чудо ми зауважили, а то кольор води. Одна вода синього кольору, а друга вже трохи сив'ястого ко-

льору. Один кольор попри другого граничить, вірець легко хвилями колише і не змішується, але лінія стоїть між ними не нарушена, так далеко, як тільки око може доглянути”.

“То справді інтересне явище, кажуть тато. Ми як їхали до Канади то не бачили такого чуда а може й було”, додають тато, “але ніхто не звертав уваги, а друге — може і було, то хіба в той час, як ми спали”. “А як клімат на морі?” питають мама. “Щодо клімату, то теплий, тільки ніччю трохи холодно” — відповідає стрий. “А як ми вже зблизились до рівника, то таки добре було тепло, а ще ближче, то на пароплаві пустили вітраки в рух, бо повстала таки добра горяч і так пускали ті вітраки через три доби.

Приплили під самий рівник, де граничить розподіл земської кулі, і коли сонце вийде, то тіні вже нема ніде. В той час на пароплаві подорожніх майже не було. Мені ставадо скучно. Говорити нема з ким, з моряків декотрий трохи говорить по-португальськи, та не має часу, бо в роботі, а мені все думка, щоб скоріше скінчити ту подорож”.

“Прибули ми до Нью Йорку. Заходжу купити квиток до Сифтон, а службовець дає мені його тільки до Вінніпегу, бо коже, що на мапі не може знайти ту місцевість. Війшов я до потягу, котрий за кілька хвилин рушив в дорогу, і думаю: що то буде в Вінніпегу, як і там не знайдуть Сифтону? От біда неписьменному, і говорити до нікого. Так думки за думками і потяг прибув до Вінніпегу.

Тут стрінув я нашого чоловіка, котрий допоміг мені приїхати до Сифтону. Прибувши туди, я вийшов з потягу, почув нашу мову та й питаю: хто з вас міг би мені сказати, де тут живе мій брат Михайло Леськів? На мою просьбу один чоловік відізався й каже: “Ваш брат якраз тепер є тут в місті, ходіть, я вам його покажу”. Я пішов із ним і він мені показав — “О дивіть коло тої великої

хати стоять його коні то і він напевно там є". Я подякував йому та прийшов до вас з думкою, що моя так довга й нудна подорож скінчилась і побачу свого брата і всю мою родину. Ось така була моя подорож доки дочекався вас усіх побачити і бути гостем у вашій хаті."

"Богу дякувати", кажуть мама. "Оповідання про вашу подорож дуже інтересне і час нам так скоро проминув, що вже час нам іти на спочинок, а головно вам, брате, бо я певна, що ви з такої довгої подорожі, котра вам взяла цілий місяць часу, то таки добре змучені."

На другий день була субота. Трохи ми робили дещо коло хати, а решту дня використали на відпочинок і розмову. В неділю рано тато й стрий приготівляються поїхати пополудні до Мінк Крік, відвідати Миколу Германа, бо там жила з ним наша стрийна Анна.

Там посходились ще й сусіди тай розмовляли про це й те. Між іншим зговорились і про стрія Семка, який був у Бразилії. Казали, що він також прибув би до Канади, до нас, та видно, що не має грошей на кошт подорожі. Під вечір сусіди порозходились домів, а остались самі домашні.

Не проминуло більше, як пів години, як бачимо, що хтось заїздить кіньми на подвір'я. Дивимося, а то тато зі стриєм Семком. Микола вибіг із хати. Тато привітали його словами: Слава Ісусу Христу". "Слава на віки" — відповів Микола. "А як же ж вам, стрію Михайле, їхалося — трохи припізнились?" "Та припізнились, бо далека дорога, а до того ще й пізно ми виїхали. Двадцять дві милі переїхали — це не близька дорога. А то що за чоловік? — питається з цікавістю Микола, поглянувши на стрія Семка.

"То собі робітник шукає роботи, то я привіз його сюди. Може ти ще не позволив снопів з поля, а може ще маєш молотити, то будеш мати по-

мічника”. “То добре, добре, стрію”. Тимчасом коні запровадили до стайні, а Микола попросив до хати.

Увійшовши до хати, відбулась нечувана стріча. Миколі нічого дивного, але стрійна Анна, й її дочка Маланя кидають зором то на тата, то на стрія Семка, і догадались хто і звідки він прибув до їх хати. І знову радісні привітання, а навіть і зі слізьми на очах. Коли вже привіталися, Маланя каже — “в нас по обіді були сусіди і зачали балачку про домашнє пережиття, а потім почали про вас, тату, говорити. Говорили, як ще ніколи перед тим, наче б Боже провидіння ними руководило, як би звідомлення нам було через них, що ви зі стрієм уже в дорозі до нас. Але ми в наших людських немочах не могли такого сподіватися”. Стрійна Анна кажуть: “Видно правдива та пословиця — За вовка помовка, а вовк з-за гори”. І чи ж нині вона не справдилась на наших очах? Аж тепер Миколі стало зрозуміло, що то за робітник.

Одинадцять літ минуло і зійшлись, хотяй далеко були одне від одного. Але яке рішення западе, де будуть жити — то нікому покищо не відомо. Стрій Семко перебули кілька днів у Миколи і вернулись знову до нас, бо треба йти десь на зарібки заки зима прийде. І зродилась в нас думка піти до міста Давфин, бо дальше нема пощо йти. Вже пізна осінь. Їдемо оба з тою думкою, що ще десь станемо до молочення або в місті до будівлі сіенарського “Равндгавзу”, тобто будинку, де направляють і чистять льокомотиви.

Стали ми до роботи при тій сіенарській будівлі. Не дуже нам та праця була до вподоби тому, що якраз почали вилити фундамент, до якого ввесь потрібний метеріал треба було довозити тачками. Денний час праці був тоді 10 годин (а не 8 як тепер), і така праця мойому стрійкові була мабуть найбільше докучлива. Бути в дорозі цілий мі-

сяць, зносити всякі невігоди, а потім піти до тяжкої праці, то будь кого це підірвало б на силах. Та тримались ми тої роботи доки можливо було, аж зимно почало нам докучати. Те змусило нас покинути та вернути додому.

Коли вже зима загостила до нас в своїй повній силі, то тоді стрий Семко пішли до Етелберт, до свого двоюрідного брата, Андрея Вецала, і з ним їздили до ліса, стинали дерево, яке різали на корти і возили його до міста на продаж.

По році побуту стрія Семка в Канаді, він мав нагоду приглянутись до тутешнього життя. Люди які не раз з ним розмовляли, висловлювали свої думки з незадоволенням і переконались, що робота тяжка, а в додатку — одна на другу чекає. Деякотрі люди вже й довгами журяться. Такий збір різних недомагань віддалив від стрія думку остатись жити в Канаді. Стрий пишуть листа до сина Антона в Бразилії, що через такі й такі причини, даючи пояснення в подробицях, не мають охоти остатись жити в Канаді, але будуть вертатись назад до Бразилії, як тільки зароблять відповідну суму грошей оплатити подорож.

Антін, отримавши таку відомість, вельми здивів і пригадав ті наради в минулому, з котрої виявляються добрі наслідки. Раз то що він певний того, що останеться на місці, а друге, що є надія побачити свою маму і привітати їх у своїй хаті, до спільного життя в теплій Бразилії.

Коли стрий Семко взяли ту постанову вернутись до Бразилії, то і в мені також зродилось бажання поїхати з ними. Я сказав це стрієві. А він каже: “То і поїдемо, як тільки заробимо грошей на дорогу”. А дальше кажуть — “ох, як би то Антін втішився, коли б побачив тебе перед собою, що ти приїхав. Він про тебе все пам’ятає, не забуває, і часто про тебе говорить”.

Згода між нами тепер є, тільки заробити грошей і поїдемо. Пильнуємо ми тих зарібків, але щось вони не йдуть нам успішно. Тато мені кажує: “Як заробиш гроші то поїдеш, а як ні то останешся, бо я тобі не поможу через те, щоб мене люди не посуджували, що я тебе з дому випровадив аж до Бразилії, наче б ти був у дома на заваді”. “То добре”, кажу татові. “Я вже буду так старатись, аби ніхто не мав нагоди про вас говорити щось подібного”.

Було це року 1909. Завітала вже весна. Робота починає відкриватись. Пішов я до Давфину пошукати роботи. Заходжу до тодішнього торговця, Антона Ржесньовського, і признаюся, що вийшов з дому на зарібки. Він мені каже: “Іди на таку то вулицю до контрактора Чарлій Валмена. Він виїжджає до Алберти на будову нової дороги”. Пішов я на вказане нове місце і застаю його вдома. Кажу я, що прийшов до нього розвідатись чи потребує робітників до роботи, бо мене один чоловік поінформував, що він їде до Алберти робити нову дорогу. “Так, то правда. А ти робив вже коли на дорозі, маєш досвід?” питає він мене. “Так, маю” відповідаю йому”, бо я робив у контрактора Герберта Стрівела ще в 1903 році три місяці, а в 1904 р. ціле літо. Відтак я розказав йому все в подробицях, яку працю я виконував, і він погодився мене прийняти. “Яка платня?”, питаю я. “Платня по 30 дол. за перші три місяці й харчі, а від першого серпня по 35.00 дол. місячно, доки не замерзне. Отже, завтра рано приходи на станцію і поїдемо в Алберту, до Вегревил.

По тій розмові і згоді, ми розійшлись. На другий день, рано, прийшов я на станцію. За якої пів години прийшов потяг з Вінніпегу і ми зараз повходили до потягу та й зайняли вигідне місце, бо подорож досить довга. Коли потяг рушив з місця, я зараз розглянувся, хто ще їде окрім мене до

тої роботи. То були всі англійці, українця ні одного. Та мені це байдуже. Я вже тим вдоволений, що та робота буде непереривна аж до твердого морозу, та що зможу собі заробити відповідну суму грошей, яка вистачить мені на подорож до Бразилії, коли то стрій поїдуть.

Приїхали ми до Вегревил вночі, та розійшлися по місцях досипати ночі. Другого дня повставали, поснідали та пішли оглядати містечко. Оглядаючи містечко побачив я на одній вулиці українську кооперативу, котра в той час вже провадила торговельний інтерес. Ввійшовши в середину я побачив досить велике приміщення і надзвичайно взірцевий порядок.

Так ми провели час ходженням аж до обіду. По обіді пішли ми знову на станцію. Незабаром приїхав потяг з кіньми й потрібними знаряддями до праці. Коні і знаряди ми сейчас виладували на вози. Коли все було готове до подорожі, ми запрягли коні до возів і вирушили в дорогу. Мали ми їхати сім миль на полудне від містечка.

Коли виладовували на станції коні, то кожний пробував дістати для себе найліпші. А я тільки дивився та чекав на те, які коні остануться для мене. Мені ходило більше про працю, як про коні. Нарешті дочекався я їх. Були це добрі коні, але вже старі, піонерські. Довідався я пізніше, що Валмен заплатив за них 100 дол. з упражем, а добрі коні в тих часах коштували около 300 долярів.

Приїхавши на місце, ми перше всього порозпинали свої шатра, а відтак зготовили вечерю. Було то вже досить пізно. Повечерявши та доглянувши коней, пішли ми спочивати.

Слідуючого дня встали ми рано, накормили коні, поснідали, і в семій годині вирушили з кіньми на дорогу, до праці. Наставник (формен) поділив нас на малі відділи, по дві пари коней на кожний відділ, і так ми почали працю. Возимо ми зем-

лю малими скрипами на висип, а по обох боках оремо плугами, щоб було легше землю набирати. Декуди виступала з землі вода, бо то було ще на весні, і досить ще мокро по стопленім снігу. Коні часом застрягали. Мої коні — старі, не могли давати собі ради при нашій праці. Часом ховзалися, а то й падали. Мої товариші англійці, з мене сміються. Кажуть: які коні такий і фірман. Але з того я сміюся й не беру це собі серйозно. Оправдую свої коні тим, що вони старі, або що кобила вагітна. Опісля наставник побачив, що мені справді трудно з тими кіньми працювати, тай призначив мене на сухе вище місце. Побачили це мої товариші, та й не сподобали собі того. Я вже мав легшу працю. Деколи їздив з сином контрактора до міста, деколи возив солому, дрова, або воду для нашого табору. Мої коні завжди вже були сухі й чисті, а я їх доглядав старанно. Мої товариші мусіли кожного вечора свої коні мити й чистити з болота, а я того не мусів робити. Вже кожний хотів зо мною замінитися за місце.

В цьому таборі було всіх нас, українців, одинадцять, і всі вони в Канаді свіжі люди, недавно прибувші з Старого Краю. Не знали вони англійської мови, отже дуже заприятнилися зо мною, бо цю мову я вже досить добре знав.

З того всього я почувався дуже щасливий і вдоволений, однак все таки мріяв про Бразилію. Лише попрацюю трохи довше, зароблю досить грошей на подорож, і їду до Бразилії. Такі думки в моїй голові постійно снувались.

Поробив я так один місяць чи трошки довше, аж одного дня відчуваю, що зі мною щось не в порядку. Відчуваю в шлунку якісь болі. Та я не піддаюсь, працюю далі. Трачу апетит до їди. По трьох днях я мусів перестати працювати й відійти на спочинок. Лежу я в шатрі один тиждень, але жадного поліпшення нема. Показалось, що я хворий на

затвердження шлунка. Така сама недуга спіткала й одного англійця. І одного вечора забрали нас до шпиталю в Вегревил.

Але покищо нас залишили на станції, в почекальні, бо хотіли переконатись чи є вільне місце в шпиталі. Коли б не було місця, то нас мали відвезти до Едмонтону.

Почувши це, я став стривожений, бо не хотів їхати до Едмонтону. Це спізнило б мій виїзд до Бразилії. Однак, на превелику мою радість, у шпиталі в Вегревил місце для нас знайшлося.

Думаю, що довго в шпиталі я не буду — тиждень-два тай поверну до праці. А сталось цілком інакше — в шпиталі я пролежав аж п'ять тижнів. Це мені зовсім не сподобалося. Мої приятелі співчували мені. Дехто висловлював це усно, а декотрі писали до мене листи, кажучи, що скучили за мною, та що втратили доброго помічника, бо нема вже кому бути для них посередником у мові.

По видужанні до мене одного дня приїхав контрактор і сказав мені, що забирає нас до табору, бо за кілька днів перевозимось далше на полудне бо тут, на першому місці робота вже кінчиться. Я вернув з контрактором до табору, а мій товариш — англієць, вже більше не вертав туди. В таборі всі мене радо привітали, головно наші українські хлопці.

Два дні пізніше наш табір був розібраний, зложений на вози, і ми вирушили в дорогу на полудне, в інше місце, аж за Кемвроз, і там розтаборились.

Слідуючого дня праця почалась знову повним рухом. Наші хлопці попрацювали кілька днів і відійшли. Пішли в інші місця. Я остався в таборі сам, а працювати ще не міг. Всі довкола мене працюють, дні гарні й погідні, а я дивлюсь на той людський труд, і така нудьга мене збирає, що не

можу дальше зносити її. Кажу я контракторові, що я тут більше не хочу бути і хочу дістатись до-мів. Цього літа, я йому сказав, я вже не думаю більше працювати. Він просить мене перебути ще два тижні, то тоді я зможу вже працювати, а він не буде числити мені нічого за прохарчування. Я на те не хотів погодитися.

Але закрита була передо мною моя дальша доля. Мені й не здавалося, що за неприйняття доброї поради мене чекає більше клопоту й терпіння.

Коли я лишив працю, а з нею й милу дружність, думаючи вертати домів, то з того всього я опинився в Саскатуні. Я чимскорше записався до другої праці, при новій дорозі за Киндерслей, де тепер стоїть містечко Флекскомб.

З Зеландії ми вже їхали возами. Гірка була та моя подорож. Я часто згадував доброго мого контрактора Валмена. Прибули ми двадцять робітників до табору, а там усі англійці, більшість з них тільки прибувши з Англії. Між робітниками були й наші люди. Ми сейчас познайомились і почали розмову. Пізнали по мені, що я нездоровий та й каже один до мене: що ти будеш тут робити, коли тут із здоровому тяжко догодити форменам? На це питання я відповів, що “не знаю що буду робити”. Але це вже мене трохи засумувало.

Розмова наша довго не тривала. Ми пішли на вечерю. По вечері ми вийшли на свіже повітря та й посідали. Між нами розвинулась розмова. Не-довго потім приходить до мене наставник і стягає з мене рапорт, питаючися, чи я робив попередньо і де, на котрій дорозі? Я йому відповів, що працював цього літа там і там, та пригадав і за роки 1903 і 1904. Я сказав, що ця праця мені добре знана і що маю в ній добрий досвід, тільки не був я певний чи зможу тепер працювати, бо нездужаю — три тижні тому я вийшов з шпиталю. А він каже: “добре, ходи зо мною, а я тобі покажу мули,

котрими будеш робити при великих скрипах на двох колесах. Це буде мабуть найліпша для тебе робота”.

Він пішов, а я остався в тій полотняній стайні, оглянув упряж, подивився добре на ті мули — досить великі, тай думаю собі: добрі робітники, тільки я непевний який з мене буде для них фірман.

Пішов я тоді до шатра на спочинок. Положився та й солодко заснув, бо по такій тяжкій подорожі я був перетомлений. Спочинок цей був для мене не великою розкішшю. Ніч пройшла дуже скоро.

Ранком повставали фірмани та й пішли до стайні накладати упряж на мули й на коні. Щодо годування їх, то це було обобв'язком інших. Встав і я, щоб наложити упряж на своїх мулів, та упряж для мене така була тяжка, що я з тяжким тридом її наложив.

Поснідали ми й вийшли до праці. Возимо ми землю на насип на дорогу і йде мені не зле. Однак деколи чуюся утомленим і не змагаю ходити, а тим стримую й інших робітників. На скрипу вискочити не можу, щоб не ходити, а їхати. От біда мені. Щоб тільки ноги були сильніші, то було б добре. Формен нічого мені не каже, бо розуміє моє положення. Не такий він жорстокий, як то мені його представляли.

Так перемучив я день. По вечері кажу я форманові, що мене болять ноги й тяжко мені ходити. А він каже до мене, що через ніч я відпочину та й на рано буде мені легше. А якщо не буду почуватися ліпше, каже він, то старший формен призначить мене до легшої праці.

Слідуючого дня ще не спробував я чи мені легше чи ні, як формен дав мені іншу роботу — при малих скрипах. Тут мені мало б вже бути легше працювати, але нездоровому всюди зле. Та

все таки вже трохи легше, бо фірман дає мені коні, а самий набирає землю скрипою. Попав я під формена Роя, що зним я працював у 1904 р. у кон-трактора Стрівела. Він мене пізнав, а я його не міг. Але коли ми відновили своє знайомство, то вже були близькими товаришами. Він мені трохи помагав, набираючи деколи для мене скрипу землі, а я за той час бодай трошки відпочивав.

Так я мучівся цілий тиждень. Аж на другий тиждень почав я почуватися трохи краще й приходити до здоров'я. Праця для мене стала легшою. До того часу я був уже з нею добре обзнайомлений. Формени відносилися до мене по-приятельськи і це також робило на мене добрий вплив.

В будуванні дороги ми посувались вперед досить скоро. За три й пів місяці ми зайшли з Флекскомб, де почали, аж до того місця, де тепер є містечко Ганна в Алберті. Там уже почав мороз нам перешкоджувати, бо земля ранками була трошки замерзла. Листопада 14 ми зложили всі знаряддя на вози і вирушили в дорогу до Киндерслей, де ми вже застали початки містечка, якого попередньо зовсім не було. Територія довкола нього була пуста аж до того місця де стоїть тепер місто Ровзтавн. Ідучи потягом з Киндерслей до Зеляндії, ми бачили, що на широкогляндій попередньо пустині вже були скромні домики нових поселенців — землянки або шатра, а декуди й були хатки збиті з дошок. Де-не-де були й трохи більші дома.

Приїхавши до Зеляндії, ми зупинились на ніч. Наш потяг далше не йшов, а вертав до Киндерслей. Щоб заїхати до Саскатуну ми мусіли пересісти на інший потяг. Робітники, прибувши до Зеляндії, справили собі знаменитий празник. Перше в готелі добре попоїли, а відтак полились напитки. Всі розвеселились, а потім десь узялись і карти. Кожен хотів виграти від когось гроші. Дивлячись на цю забаву, думаю я собі — здоровля дало їм наго-

ду заробити грошей, а для заощадження їх для чогось доброго, то нема в них здорового розуму.

Прийшов час спати. Положились ми до відпочинку в п'очекальні, на підлозі, один коло другого. Незабаром надійшов з Саскатуну потяг, ми в нього всіли й від'їхали. Перед виїздом ще декотрі робітники добре попоїли й попили.

В Саскатуні декотрі полишались, а більшість з нас виїхала прямо на схід аж до Вінніпегу. Я остався в Давфині. Додому приїхав я аж слідуєчого дня. Впав уже трошки сніг так, що покрив землю. Почалась зима.

Рік 1909 був добрий як для робітників так і для фермерів. Коли я переїздив через Саскачеван і Алберту, то бачив на широких степах гарне збіжжя. Жнива того року були чудові. Фермерам бракувало робітників, щоб зібрати своє збіжжя з піль. По нових дорогах робітники також мали нагоду заробити грошей. Канада вже в тому часі стояла багато краще з рільництвом як року 1897, коли ми сюди прибули з Європи. Було вже й багато більше населення, около 7 мільйонів, а пшениці випродуковано було 50 мільйонів бушлів. Щодо мене самого, то не мав я великого щастя, бо занепав на здоров'ї. За ціле літо я збагатів тільки на 85 долярів. До Бразилії не було з чим їхати.

На весні я плянував зложити около 195 долярів, і це вистачило б було на подорож до Бразилії, де я вже не мусів би був зносити довгих канадійських зим.

Тиждень потім загостив до нас мій стрій Семко, і в нашій розмові зговорились ми й про наші зарібки. Показалось, що й він у такому самому положенні як я — замало мав грошей зложених.

Коли наше положення аж таке несприятливе — кажу я — то мусимо дальше терпіти холод. А стрій кажуть: коби то лише холод, а то таки трісчучі морози.

Стрий погостилися в нас з тиждень і вернули до Николи Германа, ближче до Качачих Гір. Там було більше ліса, отже можна було скорше заробити грошей в зимі.

І почалась наша праця й зимування в лісі. Возимо ми дерево, трохи додому, а трохи до трачки, а дещо на продаж. Так прийшли й Різдвяні Свята. Їх ми відсвяткували разом у домі. На Йордан стрий і я знову зійшлись і робимо приготування відвідати нашу рідню й односельчан в околиці Россборн — Стефана Панаса, Федька Антонюка й Яська Вижиховського, та ще одного, з Вікна, на прізвище Шуст.

Іван Вецал погодився їхати своїми кіньми, а ми, п'ятеро нас, з ним: Іван з дружиною, Ева Вецал, моя стрийна, стрий Семко і я. Їхали ми до Грендью, а відтак далше на полудне через індіанську резерву. За один день неможливо було доїхати. Треба було ночувати в людей. Аж другого дня, коло десятої години рано, приїхали ми рано до дому Стефана Панаса.

Гостина наша була надзвичайно радісна й щиро-сердечна, бо ми не бачились довгий час, тобто ще від року 1897. Тепер уже був рік 1910. По чотирьох днях ми відїхали з жалем і сльозами. Дякували нам за те, що ми їх не забули та відвідали, хочай дорога була така далека. Найбільше жалю було з прощання стрія Семка, бо він був так далеко як у Бразилії, і аж тепер побачились.

Від того часу мені не відомо чи наші односельчани і рідні ще живуть, чи ні. Знаю тільки, що Панас уже помер, бо він тоді був старший віком. Брат Никифор, їх син, ще в молодому віці помер — втопився під час полювання, коли йшов по тонкому леді. Братова була малого росту. Походила мабуть з роду Шустів. По якомусь часі вийшла заміж вдруге. Давненько чув, що вона живе в Форт

Вилліам, але прізвища її мужа не знаю. Був би я дуже радий почути від неї слово про життя.

Вернули ми до наших домів з довгої подорожі щасливо, і взялись знову до нашої праці в лісі, де працювали аж до весни. На весні почалась інша праця, і я трохи помагав у дома, а відтак пішов на зарібки. Трапилась мені нагода поїхати на північ аж до Ервуд і Годсон Бей Джанкшон, аж до Грінбуш, направляти залізну дорогу, тобто поправляти шутровий насип.

При цій праці я знову мріяв про добрі успіхи щодо ошадностей грошевих, так як минулого року. Показалось, що цей успіх не був цим разом ніяк ліпший від минулорічного, бо часто перепадав дощ і перешкоджував нам у праці. Багато часу ми змарнували також і через недостачу шутру. Всі ми, робітники, були з того дуже невдоволені, бо ми хотіли працювати постійно, щоб заробити якоїсь-більше грошей. Компанія не тратила на тому нічого, бо ми все таки мусіли їсти, а вона числила собі важно за наші харчі. Хотілося нераз покинути це місце, та ми того не робили, бо не було куди інде їхати. Фармерів ніде ще тоді там не було. Видно було тільки ліси й ліси. І так ми побули там аж до жнив. Компанія тоді припинила цю працю при залізній дорозі, а робітники розійшлись на всі сторони. Я вернув додому знову з малим зарібком — навіть не було чим похвалитись.

Почались жнива й треба було помагати в дома. По якомусь часі виїхав я знову на нові зарібки. Та й цим разом не краще мені повелось, так як минулого року — 1909. От біда моя — думаю собі — вже другий рік пробую зложити досить грошей, щоб виїхати до Бразилії й не можу. Задля тої Бразилії я зрікся гомстеду за Давфинським озером, де вже був почав будувати хатину, а тепер ніщо тільки клопіт за клопотом. Про поміч від тата я й не думав, бо знав, що вони її не могли дати. Став

я безнадійний. Прийшла вже пізня осінь, стрий Семко знову загостили до нас, та сказали мені, що мають уже 320 дол., відповідну суму грошей на подорож до Бразилії, та що до неї приготовляються. Мені зробилося дуже невесело, бо це означало для мене розлуку з ними. Кажуть вони одного разу до мене — ти, Филимоне, занехай думку їхати до Бразилії, бо я не хочу, щоб тато й мама нарікали на мене, начебто я до того тебе намовляю.

А я кажу їм — з вами я тепер і так не можу їхати, бо не маю досить грошей, але хіба б я пізніше міг до вас поїхати, як не за рік, то за два, а тоді вже на вас нарікання не буде.

О ні — кажуть стрий до мене — про такі далекосяглі пляни ти й не думай. Я тобі ось що скажу: за Бразилію ти забудь, а натомість шукай собі дівчини й женись. Так думають також і твої тато і мама.

— З дівчатами я ніколи розмови про женячку не заводив й не думаю те робити й тепер — відповів я.

Ввійшли стрий і я до хати, посідали, і даліше ведемо переговори в тій справі, в якій брали участь також тато і мама. Кажуть вони до мене: Ти не повинен протиставитися нашим пропозиціям, а погодитися на них. Знаєш самий, що кругом нас людські сини вже подружились у молодших літах, а остався самотній тільки ти й Михайло Роля. Ви допарубочились аж до 25 років.

— Так, тільки нас два — кажу я, і обом нам добре. В нього в хаті є кому зробити роботу, яку треба зробити, а те саме й в нас. Нам живеться добре. Хоч я менший ростом, то наше товариство є дружне й нерозлучне.

— Ну, то добре, — кажуть стрий, — а тепер послухай, що я тобі скажу. Я радив би тобі справу женячки не відкладати, а приступити до неї якнайскорше, ще перед тим як я й твоя стрийна від-

їдемо до Бразилії. Це для того, щоб ми мали милий спомин, бо будемо знати твою дружину, а також і її родину. А коли відложиш ту справу на пізніше, то воно для нас буде пропавше, і не будемо мати ніякого спомину про тебе й твою дружину.

— Ти добре кажеш, — тато сказав, одобруючи думку стрія.

А я думав собі так: то вам це подобається, але мені ні. Знаю, що як я уже оженися, то в Бразилії уже ніколи не буду. А коли буду далше самотній, то ще таки колись можу туди поїхати.

Тої думки я їм, розуміється, не виявляю. Тримаю я її тільки для себе самого.

Пізніше прийшли ми до рішення, що в неділю поїдемо до Етелберт зі стрієм. дочекались ми тої неділі, пообідали, запрягли коні до воза, сіли всі четверо на віз і поїхали. Було крім мене троє: стрій, мама й тато.

Тому, що між нами було деяке недовір'я, тобто незгода, то повезли мене в таке місце, де я ніколи не був і нікого не знав. Дівчина мені була незнайома, а вона мене також ніколи не бачила. Вона була знана тільки стрієві. Отже їхав я не дуже радо. Потішав себе тим, що наша подорож і місія буде даремна, бо вірив у те, що без знайомства згоди ніякої не буде.

Приїхали ми на подвір'я до мого стрія, Демка Вецала. Ввійшли ми в хату. На дворі вже темніло. Трохи поговорили й рушаємо далше, та вже на піхоту.

Проїшли ми около дві милі, на нове господарство, де мешкав Гриць Чимборик. Ввійшли ми в хату, привітались, познайомились і почалася розмова на різні теми. Пізніше перейшли на тему наших відвідин.

Переговори довго не тривали. Дівчина подала слово згоди. Це для мене було трохи ударом і несподіванкою. Сказано мені було не відкидати такої

симпатичної згоди, а прийняти її спокійно й слухняно. Це я й зробив, бо пригадав собі свого доброго колишнього контрактора Валмана, якого я не послухав і за той непослух і упертість прийшлося мені опісля терпіти. А це була рада не чужої особи, але таки своїх рідних.

По згоді щодо подружжя ми поїхали домів. За два тижні відбулося вінчання й весілля. Це довело до кінця мої пляни про виїзд до Бразилії. Я сказав собі, що така була Божа воля, щоб я остався в Канаді.

СТРИЙ СЕМКА ТА СТРИЙНА АННА ВИЇДЖАЮТЬ ДО БРАЗИЛІЇ

По тій okazji стрий Семко поїхали до Николи Германа й побули там ще кілька днів, щоб стрийна Анна приготувилась до виїзду до Бразилії. В суботу Никола й Маланя приїхали до нас, побули з нами через неділю, погостились і вечером вернулись домів, а стрий і стрийна остали в нас. Того вечера Никола й Маланя востаннє поздоровляли свою маму й пращались, цілуючи одно одного й заливаючися сльозами.

Понеділок перебули стрий і стрийна також з нами, а вівторок приготувлялися в дальшу дорогу, бо потяг приходив з Винніпегосис пополудні. Пообідали ми і провели час святочно. Говорили про різні справи, найбільше про подорож і будучність, якої ніхто не може проглянути.

Наш Тапсі (так назвали ми свого пса) сидів у хаті, наче розуміючи, що тут говориться про прощання. Ввесь час він наче прислуховувався до нашої розмови, і не хотів виходити з хати.

Кажуть стрий: — Ну, брате, а як погодимось за цимбали? Кажі скільки хочеш за них.

— Як хочеш, то бери їх, а за ціну не питай, — відповідають мої тато, а потім додали ще — який же ж був би з мене тобі брат, коли б не подарував тобі того корита (тобто цимбалів) на добрий спомин? А по другому, тобі багато більше належить від мене ніж ті цимбали, бо коли ти до нас прийшов, то завжди помагав нам у роботі й не марнував часу.

— Е, то марниця, — відповідають стрій. Я не брав би цимбалів з собою зовсім, але там у нашій жангаді нема кому робити їх, хоч матеріял на них є знаменитий. Коли не привезу цимбалів із Канади, то Антін не пережалеє того, і завжди буде докоряти мені за них.

— Ти, брате, бери їх, то в дорозі не буде тобі скучно, — кажуть тато. Матеріял на другі цимбали я маю, і то майже готовий, і зроблю собі нові, за два тижні.

Почались нарешті поздоровлення й побажання, бо настав нарешті час виїздити з дому до потягу. Дідуневі стало важко на серці розлучатися з своїми вдруге, та й кажуть до всіх: Відбули ми недавно наше весілля, та було б ще краще коли б ви відбули разом і мій похорон та відпроварили мене на вічний спочинок, ніж бачити сьогодні нашу розлуку.

Час ішов. Я пішов до стайні, вивів коні до воза, запряг їх і ми почали сідати на віз. Стрій і стрійна сіла на задне сідло, положили завинені цимбали на коліна, а тато й мама на передне сідло. Присів і я зо своєю дружиною. А наш Тапсі сидів сумно коло хати й глядить наче з плачем. Нараз він вискочи на віз і сів коло стрія на цимбалах. Мама кажуть до нього: уступися, та йому чомусь такий жаль, що засумувався й оглядається чи стрій не затримає його коло себе, щоб з ними їхав. Я став у його обороні, але це нічого не помогло. Тапсі мусів з воза зіскочити.

Ми вже виїхали на дорогу, а він ввесь час то підбігав, то присідав, очевидно хочаби далше нас триматися. Його відганяли, щоб вертався додому, та він не хотів. Я знову став у його обороні, і дозволили йому бігти за возом, але він ввесь час був сумний, з похиленою головою.

Приїхали ми до Сифтону. Злізли з воза, припняли коні до стовпа, і йдемо до станції. Тапсі не остається коло коней, як звичайно, а йде знами Десь за десять хвилин прийшов потяг. Стрий і стрийна ввійшли в нього і засіли по боці від стаційної платформи так, що ми могли бачитися аж до останньої хвилини, заки потяг не рушив в дорогу. Тапсі також не зводив очей з наших рідних. Нарешті потяг рушив. Ми пращались аж доки потяг не відійшов геть, у напрям Давфину.

Потім посідали ми на віз і відїхали домів з Сифтону. Тапсі вже не біг позаді воза, як перше, а попереду. Приїхавши додому стало нам чомусь скучно. Не було вже між нами любих нам осіб — стрія й стрийни. Це показав і наш вірний Тапсі. Він ліг собі на приспі біля хати, склав передні лапи під голову і дивився сумними очима. Того дня він уже нічим не цікавився, не бігав, як це він звичайно робив.

По цій розлуці дні нашого життя минали нормально. Дуже часто ми згадували своїх рідних стрія й стрийну та обчислювали, де вони знаходяться в своїй довгій подорожі.

Розлука була мабуть таки дуже болюча для нашої стрийни. Вони пережили одну важку хвилину тоді коли пращали своє рідне село, два сини і дочку, вже замужно, а ось тут знову друге. В Канаді вони досі пережили всякі обставини від 1897 до 1911 року, і вже привикли до тодішнього канадійського життя. Скрізь вони мали багато знайомих і рідних. Пізніше прибув один син, Петро, про котрого я вже згадував попередньо. Молодшого сина

Василя, в Канаді ще тоді не було. Він прибув сюди багато пізніше та своєї мами тут уже не застав. А тут, з приїздом стрія Семка до Канади, не минула їх знову довга подорож, цим разом до Бразилії. І прийшлося їм лишати все близьке й дороге, а їхати в далеке, незнане, непевне. Які там життєві обставини, який клімат, що там їх жде — щастя чи нещастя — все це було загадкою, яка мусіла лежати на їх умі досить важко. В них була ще одна надія, а то рідний син Антін, який з своєю дружиною привітає їх не тільки словами, але й сльозами.

І по тому всьому, на старості літ, приходилось їм переживати знову непевні обставини й нові труднощі.

По трьох місяцях від їхнього від'їзду отримали ми одного дня від них лист, писаний з Жанґади. В ньому написано було, що вони вже на місці та що подорож була щаслива. Між іншими написали вони таке: Наша подорож була багато коротша та ближча ніж перша, коли я їхав самий. Це тому, що це вже другий раз я їхав тією самою дорогою, а друге — я вже цим разом був не самий. Третє — не так скучно мені було, бо часто грав на цимбалах. Цією грою люди на кораблі цікавились і любили слухати її, бо це рідкість. Вони приступали, оглядали цей наш традиційний музичний інструмент і впитували про нього різне.

Оце були такі перші відомості про нашого стрія й стрійну з далекої Бразилії. Їх ми виглядали кожного дня, і нарешті дістали їх. Трохи пізніше, мабуть около пів року по першому листі, стрійна написала коротко до Миколи Германа, що не сподобала собі життя в Бразилії та жаль їм за Канадою.

Туга в людині повстає часом з різних причин. А коли до того тяжить на її душі якийсь невидимий тягар, то вона тоді чується дуже невдоволеною.

Таке невдоволення мали наша стрийна Анна. Перше — її діти й внуки остались в Канаді; друге — в Канаді вони жили вже довгий час і привикли вже до тутешніх обставин, а Бразилія для них була новою країною, з новими, не дуже то сприятливими обставинами. Глянувши довкола себе, вони всюди бачили чужину — інша пожива, інше підсоння, інші порядки.

Це все було для них наче тюрмою. І тому вони відчували в своїй душі незносіму тугу. Ніхто не міг потішити їх — ні стрий, ні син, ні внуки, ні невістка. В такому тяжкому умовому стані вони мусіли пережити кілька років, заки привикли до нового життя.

Стрийна мріяла про те, щоб жити на своїй рідній Батьківщині, з дітьми. А Боже провидіння й доля кинула їх до Канади. Тут вони думали зажити по якомусь часі в спокою, разом з четверома дітьми, а тут доля кинула їх знову в новий край, до Бразилії. Діти залишились у Канаді.

Коли б так можна знати наперед те, що Бог для людини призначає, то життя було б не таким.

III.

ДРУГЕ ПЕРЕСЕЛЕННЯ.

Коли наші люди прибували до Канади, то забирали фарми з різними якостями землі. Агенти спроваджували їх до певних околиць, не звертаючи уваги на те чи земля є відповідна для посіву збіжжя чи ні. Не один дістав таку землю, яка зовсім не була добра, але він радий був з того, що буде жити близько своїх односельчан або рідних. Розуміється, що більшість з цих поселенців не розумілася. Вони дивились тільки на поверхню. Де був ліс, то тим краще, бо було з чого будувати та чим опалювати дім. В Старому Краю того не було, і паливом треба було нераз журитись. Мозольними руками виривали пні, робили поле. Раділи з того, що вже були на місці, що не треба було даліше скитатися й їздити в пошукуванні за землею.

По якомусь часі, коли вже наш поселенець на своїй фармі (гомстеді) убувся й трохи привик до нових обставин життя, в ньому зродилась думка шукати за чимсь кращим, за ліпшими землями, на котрих можна б сподіватися ліпшого життя — добробуту, як для себе, так і для своїх дітей. Головно батьки журилися про дітей. Вони мали на думці те, що треба для них щось краще придбати та лишити їм у спадку.

Багато з цих перших переселенців переписувалися з іншими, і в такий спосіб довідувалися, що в других провінціях живеться трохи краще і є кращі вигляди на будуче. Одні другим радили щодо землі й надій на краще. І так почався новий пе-

реселенчий рух для декотрих наших піонерів, який тривав аж десь до 1910 року.

Пічну вичислювати переселенців з околиць коло Сифтону — від Фишинг Ривер на захід, де тепер станція Україна, аж до пошти Зоря. Ця територія виглядає наче трикутник.

До таких переселенців входить Іван Ягольницький, який був першим покинути свій гомстед, і переселився до Саскачевану, в околицю Горліц. Там жила його рідня — Гриба, Юрко Калинин і Никола Герман. Інші поселенці також покинули гомстеда й перенеслися до Мінк Крік, около 12 миль на південь від містечка Етелберт. Переселився також Іван і Микола Зюбрецькі, Юрко Ратушний і Іван Гайдамака з своїм зятем Ільком, в околицю Роблін. Микола Тодорук і ще дехто (призабув їх прізвища), які жили близько Зорі, на північ, переселились в околиці Пеллі, Беніто й Арран. Феодор Басараба з своїми родичами, Чорнейко (бувший дяк), Филип Прокопчук та інші також переселились в околиці Пеллі, Беніто й Арран.

Переселились три брати Бабюки — Гриць, Яків і Дмитро, та Я. Кут. Всі вони перенеслися до Пеллі, Беніта й Арран. Вони набули добру землю, але на початку не зазнали гаразду через кілька років, бо мороз нищив їм збіжжя пізною весною або ранньою осінню. Це відбирало їм охоту й надію до дальшої праці. Були випадки, де переселенці вертались. Але в кого була сильна віра й терпеливість, той не піддавався, але рік за роком виробляв чимбільше землі й перетворював пустиню в родючі поля. З часом клімат змінився на трошки лагідніший і непрошений гість — мороз, більше вже не робив шкоди збіжжю.

Василь Кунька і Микола Бартко перенеслися з наших околиць до околиці Пайн Ривер дальше на північ.

Таке переселення не минуло й нашої рідні. Переселились в інші околиці Р. Лятовський, Андрій Гулінський (його сини підросли й треба було більше землі). Проповідник Євангельської Церкви — А. Максимчук і Василь Сохацький переселились в околицю Дана, Саск. З околиці Стюартборн одна чи дві родині, з яких одна була родина Сеньків (другої не пам'ятаю), переселились на землі за озеро Давфин, де тепер є містечко Рорктон, де й мав гомстеда, та через Бразилію стратив його.

В цих нових околицях довго вони не жили, бо вони були євангельського віроісповідання й католики їх ненавиділи та робили їм всякі збитки. Остаточно вони мусіли вибратися знову в нові місця.

З Гімлі також вибралося багато наших перших поселенців. Перенеслись вони до околиці Мічем, Колонсей, Ітонія та коло Киндерслей, в полудневу часть провінції Саскачевану. Кілька родин з Гімлі перенеслись також до околиць коло Принц Алберт. Три з Гімлі працювали на т. зв. "екстра геньгу" при будованні насипу під залізну дорогу. Між Ервуд і Грінбуш був і я також при цій праці. Говорили, що коли лише скінчиться ця праця, то вертають домів і вибираються в нові околиці.

Були такі, що в Гімлі тільки тимчасово перебували й дуже часто глузували з цеї околиці. Вони й докоряли тим, котрі хотіли цю околицю покидати. Жартували про це тоді, коли не ставало шутру й був вільний час. В таких часах не було що робити лише сидіти й жартувати.

Ті, що знали добре Гімлі, казали: хіба ж ви не робите помилки, що покидаєте таку багату околицю? Таж подумайте лише про той великий врожай калини. От недавно говорили, що збіжева компанія буде будувати елеватор, щоб було де зсипати калину. А ви те все хочете покидати. Де ж ви таку другу околицю в Канаді знайдете?

А другий відзивається:

— Та то ще не все, що будуть там будувати елеватор. В газеті (котрої він і не бачив) пишуть, що наші фермери, які мають на своїх фармах багато калини, післали петицію до великої компанії, щоб найскорше будувати фабрику для виробу повідла (“джер”) та інші “смаровила”. Єй-Богу будете каятися як заберетесь звідси в ліси й між звірину.

Відзивається на це третій:

— Пощо ж клопочеш собі голову? Ось послухай мене: коли в Гімлі має бути така велика будівля, то лишаймо ту роботу й їдьмо туди, і заробимо багато грошей.

Ось так ми жартували собі з Гімлі аж доки не покликано нас на вечерю.

Від 1897 до 1910 року українці пережили багато переселення. Всіх перелічити не можливо, бо воно провадилося довгий час і в різних наших тодішніх заселеннях. Торкнуло воно також і мене, в 1913 році.

МОЯ ПОДОРОЖ ДО АТАБАСКИ, АЛБЕРТА

В осени року 1912 в родичів моєї дружини й її брата Василя зродилась думка покинути або при найближчій нагоді опустити свою першу господарку й пошукати іншого місця. Радили вони мені прилучитися до них і переселитися десь в околиці другі в одному й тому самому місці. На таку пораду погодилася й моя дружина. Мойому батькові було вже байдуже де я буду жити. Вони навіть і вдоволені були з того, що я мав шукати нового місця. Василь постарався про мапу Атабаски й запропонував мені їхати туди якнайскорше на огля-

дини. Коли б нам там подобалось, то ми мали там поселитися.

Між нами була така угода, що коли знайдемо нову землю в тому місці, то й зможемо десь недалеко знайти й гомстед. Ми також порозумілись на тому, що коли б комусь з нас не сподобалось нове місце, то він мав право перенестися де хотів — на ферму чи в місто. Ці пляни й думки були дуже добрі, але чи вони мали для нас вдатися в практиці, це вже була інша справа.

Коли наступив 1913 рік, то в половині місяця березня я виїхав з Сифтону на захід. Зима ще була, як то казали, на сто процентів. із навальним снігом і морозами, всюди по західній Канаді. Приїхав я до містечка Дана, в Саскачевані, перервав там свою подорож і навідався до мого стрия Романа Лятовського й до більше моїх рідніх, які всі пережили друге переселення. З ними я гостив один тиждень, оглянув їхні господарства, які ще не доказували великих дорібок, однак світились надією на краще завтра. В неділю пішли ми до хати, в якій службу відслужував проп. Максимчук, таки в своєму власному домі, бо він був настільки великий, що можна було в нім примістити більший гурт людей. Церкви в цій околиці ще тоді не було. Там мав я нагоду познайомитися з старим Новосадам, який приїхав 12 миль сивим конем і залубнями. Самий він був уже сивий, так як і його кінь. Пізніше він став великим і щирим жертводавцем на Інститут Петра Могилы та на інші добрі наші народні цілі. Не знаю чи живуть ще такі щирі жертводавці між нашим народом як він. Мабуть вони вже минулись.

Перебув я там між своїми рідними й говорили ми про різне, між іншим і про місто Саскатун. Воно тоді вже побільшувалося дуже скоро й росло під кожним оглядом. Можна було в ньому замешкати. Так радили мені мої рідні. Та я все таки ду-

мав про Атабаску, бо там були ще гомстеди до набуття. Пословиця наша каже: вовка завжди до ліса тягне. Так і мене тягнуло до землі, бо на ній виріс.

В понеділок пополудні я подякував своїй рідні в якої я так довго гостився, й мав пускатися далше в дорогу на захід. Проп. Максимчук запряг коня до залубнів, прилучився до нас ще Василь Лятовський, і їдемо ми до станції, бо потяг зі сходу приходив коло третьої години. Ми мусіли поспішати, щоб не спізнити, а дорога не була дуже втерта.

До залізничої стації приїхали ми на час. Чекати не треба було довго. Я попрощався з моїми рідними й знайомими, та всів у потяг. Він таки зараз потім вирушив в дорогу.

Сиджу я в потязі, дивлюся через вікно на глибокий сніг та на знаки морозу. Різні думки проходять мою голову — що мене чекає в Атабасці? Ось уже останній тиждень березня, а зима так як зима — нема найменшої зміни або виглядів на теплішу погоду. Такі тяжкі думки мучили мене і сон мене не брався, аж доки не втомився так, що й заснув.

Пробудився я ранком, глянув у вікно, коли лише світало. Бачу, що снігу вже майже нема. Лише декуди малими купками він білівся поміж корчами. Для мене це була велика несподіванка, бо я думав, що зима буде далше на захід, куди я їхав. Зближаючися до Едмонтону, бачу, що снігу вже зовсім нема. Це мене трохи розвеселило. Мабуть я з зимою розпрощався.

В Едмонтоні я перебув вівторок, бо потяг до Атабаски йшов у середу рано. Це дало мені нагоду оглянути місто. Познайомився з проп. Андрієм Вільчинським. Розпитав я дещо про ту розголошену Атабаску. Вони не мегли мені багато про неї розказати бо самі мало про неї знали. Повідомили мене, що в 1911-12 роках був там великий рух у

продажі й купні землі, і що українці там також купували землю (лоти).

В середу рано я сідаю в потяг і продовжую свою подорож та розглядаю той краєвид, який мені не зле виглядає на хліборобство. Здається мені, що в околицях Атабаски можна буде набути добрий гомстед.

Коли я прибув до Атабаски, то побачив цілком що іншого — горби. Це мені не подобалось. Розглядаюсь, розпитую других людей, які тут поселились давніше і прийшов до заключення, що тут нема для мене нічого до вподоби. Земля ввійшла б, та поміж корчами й деревами під нею каміння. Та вертати зараз я не хотів. Рішив остатись тут на довше та приглянутись ще ближче.

Зауважую, що люди приїжджають сюди з різних околиць, щоб оглянути свої реальности, яких купили, але не бачили ще. Часто я таким людям товаришував при оглядинах. Багато з них дуже розчаровувались, коли справді побачили свій маєток. Найгірше було те, що на цих землях неможливо було нічого будувати. Один палик виміру землі на горбі, другий десять або більше стіп нижче, в долині. Такий лот мав дуже малу вартість. Він не мав навіть 25 стіп ширини, як повинен би мати. Багато людей зрікалися таких лотів і жалували, що потрапили по кілька сот долярів.

Один оглянув свої реальности при моїй присутности тай каже, що це його коштувало 600 долярів, а тепер він готов був би відпродати їх за 300 дол. Таких і подібних нарікань було багато.

З того всього я написав листа до своєї дружини, щоб вона й її родичі перебралися до Саскатуну, бо в Атабасці нема нічого надійного для нас.

Перебув я в Атабасці цілий місяць квітень і вертаю назад, щоб не стратити грошей, яких мені потрібно було на поворотну подорож до Саскатуна.

Повертаючи до того міста, мене огорнули знову сумні й тяжкі думки. Наляг на мене жаль, що переживаю такі труднощі й невдачі. Та коли висів з потягу в Саскатуні, то моя мандрівка скінчилася. Хотяй я тоді не був ще певний чи тут остануся, то судьба, видно вже тоді призначила мене була до Саскатуну.

Остаточо я рішив остатися в Саскатуні. Переживали ми різне — і добре й зле, здоров'я й слабість, веселе й сумне, зарібки й безробіття. Треба було пережити й кілька ударів. Та все це я переносив на собі відважно й терпеливо, бо був свідомий того, що така дорога мого життя була визначена Богом, заки я ще на світ прийшов.

МОЯ ПЕРЕПИСКА З БРАТОМ АНТОНОМ У БРАЗИЛІЇ

Коли доля нас розлучила на таку велику віддадь, то могому братові Антонові й мені прийшлося задержувати зв'язки листовною перепискою. Він був у Бразилії а я в Канаді — на двох окремих континентах. Листами ми доносили один другому про наше життя, родинне й загальне. Писали ми про справи громадські, просвітні, церковні й т. д. Мої відомості про наше життя в Канаді були повніші ніж його з Бразилії, бо тут, у Канаді, нас було багато більше і наше громадське життя було взагалі рухливіше ніж там у Бразилії.

Тут ми поступали скоро вперед. Ми скорше дороблялися маєтку, скорше організувалися і скорше творили організаційне життя. Ми були свідками церковних рухів — оо. Василіян, Серафиміцини, Руського Правослов'я, Незалежної Православної Церкви і Євангельської Церкви. Потім почався рух будовання Народніх Домів і Інститутів. Все це да-

вало мені багато тем до писання до брата Антона в Бразилії. Він цим дуже цікавився й тому читав мої листи з захопленням. Він бачив, що наш український поселенець у Канаді йде вперед, зближається до чогось кращого. В Бразилії того не було, і тому він болів над тим, що там того руху не міг бачити на власні очі.

Оо. Василяни в Бразилії вже були, але вони там працювали лише на полі релігійному. Писав мені брат Антін, що в деяких українських заселеннях у Бразилії були наші свідомі люди, і вони хотіли організувати товариства й читальні, та оо. Василяни виступали рішуче проти того. Писав він мені одного разу таке: “Довідаюсь, що ви в Канаді вже дещо зробили — придбали читальні, товариства, часописи й т. д., а в нас такого нема. Ми заледво заснували читальню в нашій Жангаді, і то завдяки лише нам п’ятьом, які завзялись твердо до того діла. Заки нам воно вдалося, то треба було пережити немало труднощів і всякого клопоту. Відбули ми п’ять зборів. Відбували ми їх досить часто тому, що оо. Василяни критикували нас за наше діло. Коли хто з них прибуде до нашої кольонії і довідається, що ми мали збори про читальню та рішили спровадити книжок зо Львова, то вже слідуєчої неділі в церкві ціла проповідь була про читальню — повна критики. Нас, провідних осіб, так обложували всякими назвами, наче ми які злочинці, вуличники. От таку поміч ми мали від наших отців Василян. Але помимо того, то наша читальня таки дальше розвивається.”

В іншому місці свого листа пише Антін, що: “Та читальня нам дуже патрібна, бо це одиноке средство припинювання наших поселенців від пиятики й других таких поганих звичок. Прийде вечір по роботі, нема куди йти, тай іде “на венду” (до склепу), і там запиває нежурницю. Тепер, коли є читальня, ми спровадили книжки і люди вже при-

ходять більше до читальні. Один другого захо-чує й тягне до книжки, до чогось доброго. Читають книжки таки в читальні, або беруть їх додому, де звичайно читають їх голосно, для цілої родини. В такий спосіб поширюється народня свідомість і наші поселенці стають ліпшими людьми”.

Щоб не потрібно було мені описувати багато про наше життя в Канаді, я передплатив Антонові часопис “Ранок”, а в ньому було багато новинок про різні події серед наших людей. Около рік пізніше дістаю від нього листа, в якому пише так: “Також звідомляю тебе, щоб ти написав до “Ранка” нехай не висилають мені його більше тому, що через нього я маю ворогів. Один мій близький друг повідомив мене, що приготують на мене засідку, щоб мене вбити за те, що читаю “Ранок” та ще й другим даю його читати”.

Я так і зробив — припинив дальшу висилку цього часопису, щоб вирятувати брата з небезпечного положення, бо грозять вбивством за читання “Ранка” і то могли заподіяти убійство, коли не-будь бо для убійств того часу (а може й тепер, то не знаю існувало таке право, що коли заховається в ліси і перебуде 14 днів і що його ніхто не зна-йшов, то по тих днях виходить свобідно на яв і всяка небезпека його минула).

З ним я переписувався багато, а деколи висилав йому часописи й книжки, бо в Бразилії їх ще тоді не було. Для нього дуже цікава була справа Січинського, особливо його судова розправа.

Коли прибув до кольонії Жангаду в 1914 році Пилип Бак, то вже застав там свідомих друзів, із його приходом засновано Рідну Школу.

Своїм побутом Пилип Бак також причинився до поширення просвіти в цій кольонії в році 1916. Я отримав листа від брата Антона і він був повний радости з того, що до них прибув такий щирий працівник на просвітному полі. Просив він мене

відшукати для їхньої кольонії якогось проповідника, бо люди не чують Божого Слова. В Канаді проповідників тоді було дуже багато. Я написав у цій справі до відповідних церковних властей. Мабуть ніхто не мав охоти до Бразилії їхати бо там треба було пережити всякі труднощі й невгоди.

Коли вже по першій світовій війні декотрі держави порозпадались, і народи, які були доти поневолені, мали нагоду стати незалежними, включно й з нашим народом, то всі ми з того раділи. Раділи наші брати й в Бразилії. Пише до мене тоді брат Антін, що він вірить, що Україна повинна від тепер бути вільна й незалежна, та не повинно бути зрадників або киринників, які шкодили б вивольній справі. Писав він мені, що так скоро як наші рідні землі будуть зовсім вільні, він поверне туди з родиною. Не жалував би він був за тим, що вже здобуте й збудоване в новій землі — Бразилії. Вони мали вже свою читальню й дещо в ній. Та ці його мрії й пляни не здійснилися.

В 1919 році, в місяці травні, закінчив він своє життя трагічно. З його смертю пропали всі його пляни й наміри.

Пише мені потім братова, що він поїхав був з другим чоловіком до Порту (більшого міста), щоб привести всякого товару до кооперативи і вертав звідти з навантаженим возом. По дорозі повернули вони до знайомого на обід. Треба було переїздити через ріку. Коли зїздили з берега один кінь нагло кинувся в бік, віз стукнув об камінь, Антін несподівано впав з воза і переднє колесо переїхало йому груди. Жив він ще около однієї години після того, як перенесли його до хати.

Перечитавши цю сумну для мене вістку, я гірко заплакав. Не стало між живими вже моєї рідного брата, який був для мене порадиником. А його громада втратила доброго члена й працівника, щирого українця.

Оставив він по собі старшого сина Омеляна, і я вже з ним вів дальшу переписку, хочай він був ще молодий і недосвідчений. Я часто йому пригадував, щоб любив свій народ і для нього працював, та не забував за свого доброго й свідомого батька. Писав я йому, щоб дбав про освіту для себе й для родини, бо це дуже важне.

Омелян справді виконав бажання мої й своєї родини, та свого покійного батька, бо став учителем. Другий син, Микола, працював як робітник на залізній дорозі, і мав також своє власне господарство. Мирослав служив при війську кілька років. Володимир також був при війську і дослужився до ранги старшини. Останньо мені відомо, що він працює тепер у департаменті публичного здоров'я. Видно, що мав він до того становища відповідну освіту й знання. Для мене особисто це було приємною вісткою.

В 1932 році померла моя стрийна Анна. Вона справді проїхала світа. З Рідного Краю прибула до Канади, а відтак до Бразилії. Слідуючого року — 1933, помер також і стрий Семко.

Коли почалась друга світова війна, президент Бразилії, Варгас, заборонив видавання часописів у всяких мовах крім тільки португальської. Пише мені братанич Омелян, що це був для них удар, бо не було що читати й з чого довідатися що діється в світі. Просить він мене помочі. Я почав висилати йому кілька українських часописів з Канади.

Одного разу пише мені братанич Омелян, щоб пояснити йому, що це за таке деревце — калина. В Бразилії калини нема. Калиною він зацікавився з того, що так багато про неї пишеться і згадується в поезіях. Я описав йому її вигляд та і заслав йому корінь, щоб посадив його. Він його отримав, але написав мені пізніше, що корінь не прийнявся. Вислав я був йому ще другий корінь, та цей не дійшов, а пропав десь у дорозі. Було б добре, щоб

хтось з наших огородників вислав туди корінь каллини, упакований так, щоб дійшов у здоровому стані.

Ось так дійшов я до кінця свого писання. Нехай воно послужить за науку для молодого покоління та нехай воно погляне в минувшину своїх родичів або батьків. Нехай подумують над цією минувшиною і новоприбулі, які нарікають на те, що тут їм не добре живеться.

Писання цих моїх споминів піонерського життя не раз доводило мене прямо до сліз, коли нано-во ставали перед мною всі оті пережиті піонерські картини.

IV.

О П О В І Д А Н Н Я

ДРУЖНЯ ЗУСТРІЧ НА МОСТІ ПИЯКА З ПАНИЧЕМ

Коли вже було знесене панське кріпацтво на наших рідних землях, то наші селяни дуже раділи, що прийшла воля, в якій аж легче відіткнули, здавалося їм, що новий світ настав. Бо коли настав ранок, то вже не поспішали на панську невільничу роботу. Кожний тоді вже брався до своєї власної праці. Потрохи люди почали влаштовувати свої господарства, чистили двір, будували плоти, поправляли будинки. Згодом господарства все зростали, люди набували більше поля та худоби. І за короткий час велика різниця була, бо люди використовували волю для своєї користи.

Але були господарі, які ту волю використовували на інший спосіб, вони любили оцю “нежурницю” (горілку) попивати, бо жида з панами її доволі продукували. Була вона дешева, а тому всякий мав доступ її собі купити. Таким людям рано робота не дуже клопотала голову, бо в них було бажання перше піти до корчми, випити, а вже потім братися до праці. Як тільки Петро чи Данило виходив за ворота на дорогу, а там вже надійшов Максим чи Микита і вже добірна компанія (як жид каже). “Ну, куди йдете?” — питає один другого. “Та я йду до корчми”. “А я також, підемо разом...” Ідуть і говорять про свободу, що вона їм дуже сподобалася, що вже не треба робити на панів, не треба відбувати оцеї важкої панщини. І підбадьорені заходять вони до корчми, а там вже застають кума Юрка, сусіда Федька Соп-

ливого і повстала ще більша радість. А орендар в корчмі (звичайно жид) все те похваляє й одобрує їхні думки, запрошуючи, щоб забавлялися як найліпше. Коли ж уже зачалася така радісна гостина, тоді й домашня праця пішла в забуття. А коли верталися додому, то вже не рано, а в різню пору дня. Коли ж повернули з тої гостини, то вже не один з них не пішов до праці, бо нежурниця взяла повну контролю над головою, а разом стала тяготою. “Але якось то буде, не журися, — промовляє до п'яниці відпорник перший. І робота з відпочинком, також і решту дня пішло на марне, що з нього вже не було користи.

І з таких частих відвідин корчми з часом втворились налогові пияки, що пізно вночі поверталися додому. Жінка такого пияка журилася господаркою, та й мусіла надміру працювати і журитися про дітей. Чоловіка п'яницю напоминала, говорила, сварилася, але це мало помагало. Для пияка це все вже маловартісне. Його відповідь жінці була ось яка: “Ти мене господаркою не клопочи, ані дітьми. Коли тобі це потрібне, то роби і клопочися... Я світа не переживу. Сьогодні чи завтра помру, але хоч нап'юся.” Таку науку орендар часто пиякам повторював, а вони її слухали. Таких пияків не бракувало ні в одному селі. І наше село Зелена мала їх як на доказ другим.

Один був з них Гриць Наконечний, котрий жив на самому краю села, при дорозі, що йшла до Красного. Одного разу Гриць засидівся в корчмі довго і пізно повертався додому. Він був веселої вдачі, а тому закупив собі череп'яну люльку і, стиха наспівуючи, йшов дорогою. А коли вже зближався коло містка (що коло Матвія Коника), дивиться, а по містку проходиться панич з паличкою в руці і курить надзвичайно гарну люльку на довгим жилковім цибуху, вдекорована кількома гарними кутасиками. Підійшов Гриць до панича

та й каже: “Добрий вечір, паничу!” А панич відповідає: “Добрий вечір і вам!” “Що ж тут, паничу, поробляєте, певне очікуєте когось?” “Ні, — каже панич, — я тільки вийшов так на свіже повітря проходитися“. Розмовляють обидва, а Гриць усе поглядає на ту люльку, яка йому дуже сподобалася. А потім каже до панича: “Але ви, паничу, маєте гарну люльку”. “О, так, це знаменита люлька. З неї надзвичайно добре курити, бо довгий жилковий цибух і легко на зуби тримати. То справді люльочка, хоч я вже трохи старший від панича, але ще такої прекрасної люльки не бачив” каже Гриць. “І справді вам люлька сподобалася?” Гриць каже: “Та чому ж би ні?” відповідає Гриць. “То заміняймося”, — каже панич. “А як мінятися, — відповідає Гриць, — коли ви схочете багато доплати, бо ж моя звичайна, череп’яна з дерев’яним цибухом, що сам зробив з вишні”. “Е, як для вас, — каже панич, — то я заміняю без доплати”. “Ну то міняємось,” — каже Гриць. Помінялися, побажали один одному щасливої ночі і розійшлися. Гриць надзвичайно радів, що здобув таку надзвичайну люльку. Йде, покурює та й думає, як то він ошукав панича, промінявши свою стару люльку на нову. Прийшов до хати, поклав люльку на полицю, а сам поліз на піч відпочивати. Рано Настя встала і робила свою щоденну працю, а Гриць ще спав. Після вчорашньої пиятики його сон був дуже міцний. Але потім і Гриць устав. Насамперед пригадалася йому його люлька. “Знаєш, Насте, хоча вчора я пізно повернувся додому, але того не жалію. Замінявся з паничем на дуже гарну люльку. Ось там подивися на полиці”. Настя подивилася, але гарної люльки там не було. Тоді вона каже до чоловіка: “Де ж та люлька?” “Та там лежить, подивися тільки добре. То така люльочка, що й тобі сподобається”, — каже Гриць. Настя ще раз подивилася, а потім каже до чоловіка: “Ходи ж ме-

ні покажи, що ж це за люлька”. Гриць підійшов до полиці, взяв люльку в руки, дивиться і сам собі не вірить. Цубух в його люльці був зроблений із дідівського будяка, а сама люлька із засохлого псячого ланяка. Грицеві було дуже неприємно від такої несподіванки, але не було вже ніякої ради. Він зрозумів хто це був тим паничем і вирішив чимскорше піти на місток, щоб шукати своєї люльки. Приходить туди і бачить, що його череп'яна люлька лежить на поручі, а сонце ще навіть роси не усушило. І Гриць дуже зрадів, що його стара череп'яна люлька знову повернулася до нього.

НЕСПРИЯЮЧІ АБО ШКІДЛИВІ РУКИ

Багато читачів, коли будуть читати цей наголовок, можливо подумают, що як можуть бути самі руки несприятливі або шкідливі, коли сама особа не буде їх вживати комусь на шкоду. Отож я хочу висвітлити картину такої події, що людина щира, а рук своїх не знає. Подія ця відбувалася не за панщини, а вже за моєї пам'яті. Коли мої дідуньо Степан дожили старшого віку, то їх працювані важкою працею руки вже не могли виконувати тієї праці, що раніш. Але одного разу зродилася в дідуня думка піти до стрія Івана. Тож татів брат, їх мами рідні сестри і стрий також дідуневі тої служби не відмовить. І ввійшли дідуньо до хати та й кажуть: “Іване, може б ти мене підголив?” “А чому б ні?” — відповідає стрій Іван і зараз охоче взялися до голярського діла, котре не взяло багато часу, як дідуньо були якслід підголені. І виходять з хати і дякують за такий щирий труд, що стрій так радо їм послужили. “Нема за що дякувати, вуйку” кажуть стрій Іван, а далі додають: “Коли вам, вуйку, треба ще голитись, то

приходіть і я вам послужу". І дідуньо від тієї першої спроби все ходили голитися до стрія Івана. А коли проминуло місяць часу або й більше і дідунєві очі почали змінювати свій вигляд і боліти, все червоні і з очей тече як сльози, але і не сльози, бо рано пробудяться, а на очах їм тай плинк нечистоти позасихає, що мусять руками то пробирати поки відкриють очі. А дідуньо до свого голяра вдорожились і ходять хоча очі болять. І ніхто не звернув на це уваги, що очі болять. Всі думали, що це старий вік і через це болять очі. І ходили дідуньо більше як рік, будучи сталим стрійовим клієнтом. Але потім прийшов час і причина болю очей вияснилася.

Коло нас під берегом була джерельна криниця, яких з п'ятнадцять метрів на південь від того містка, на котрім Гриць Наконечний мав дружню зустріч з паничем. Не була вона глибша, як два метри, але на цебринах від води вже насіло багато нечистоти так, що аж зеленим мохом закривало частину води. Вода ж там була здорова до вжитку. Але одного разу хтось із поблиьких мешканців піддав гадку, щоб ту криницю вичистити, щоб мала хоч приємний вигляд. Зійшлися сусіди, що оточували ту криницю, як: Микола Ваврик, Бартко Яджин, Томко Загородний, Максим Костишин, Матей Коник, Василь Філів, Михайло Грушка і мої два стрій Микола й Іван і мої тато... Завели наради і почали шукати між собою, кому б то цю роботу чищення криниці доручити, бо ж не всім є можливість взятися за цю працю. Прийшли до такого рішального висновку, що нехай Іван береться за цю працю. Стрій Іван погодилися і другого дня взялися до праці. Вичерпали воду, а потім почали чистити цебрини згори аж в долину. І криниця зовсім змінила свій вигляд. Робота була скінчена і криниця знову наповнилася свіжою водою. Люди з коновками приходять по воду і всі задоволені,

що в криниці така взірцева чистота. Проминуло три дні і вода згубила свій смак. На вигляд чиста, але чимсь погано її чути і до пиття ніяк не надається. Всі занепокоїлися і знову зійшлися порадитися, що тепер мають робити, щоб знову мати добру воду, як було раніш. Правда, була криниця і коло Боднаря, але коромислом далеко було звідтам носити, а тому ця криниця була дуже потрібна. Друга криниця була за городом Максима Камули не близько, а ще догори вдоватку йти з водою. Говорили на різні лади, одні казали дати нові цибрини, другі казали, що треба криницю викопати в іншому місці. А один з них каже (мабуть Бартко): “А коли б зробити ще одну спробу, вона не була б коштовна, щоб хтось другий ту криницю почистив може б часом була зміна на ліпше.” А Василь Філів відзивається: “Але ж там нема що чистити, бо вона вичищена дуже добре”. “То нічого, що чиста, — каже Бартко — але нехай би зробили інші руки тільки ту саму форму чищення і ми почистили б, який був би з того вислід”. І всі погодилися перечистити знову криницю. Доручили це зробити Томкові Загородньому, що вже був також старший чоловік, бд досягнув шістдесят років. Томко таки другого дня взявся до роботи, бо вода була потрібна до кожної хати. Томко скінчив роботу, води нашло до своєї міри, але тепер свіжої і без жодного поганого запаху. Люди просто не вірили, почекали три дні, потім ще почекали і за якийсь час вода знову стала, як і раніш, доброю до вжитку. Тоді дідуньо звернули увагу на стан своїх німічних очей. Може це й тому мене очі так часто болять, що я ніякого ліку не можу на них знайти, — думають дідуньо в своїх думках. І дідуньо постановили до Івана перестати ходити голитися. Від того часу проминуло яких три тижні й очі почались змінюватися на кращий стан. Незабаром дідуневі очі зробилися зовсім здорови-

ми. Через це, коли два роки потім ми виїздили до Канади, то дідуньо свобідно поїхали з нами і при кінці своєї старости ще пережили ті піонерські часи нашого поселення. Їх здоров'я сприяло тому, що дідуньо корчували разом з нами корчі, збирали каміння й прочищали поле. Коли ж був час сінокосу, то й коса, граблі й вила також з рук їм не виходили. Зимою їх робота була приготовляти до хати патики і другі подробиці, бо я з татом не мали часу. Дідуньо 1914 року закінчили свою туземну подорож, заснувши вічним сном, переступаючи поріг вічності, де царює Божа правда.

ЧИЇ РУКИ ЗАКОПУЮТЬ, ТО ТІЇ РУКИ МАЮТЬ ВІДКОПУВАТИ

Коли розумний і дбайливий батько вмирає, то старається своїм дітям ще при житті доброї пам'яті, з дітьми поговорити і розподілити якусь спадщину та висловити напомнення на добре, згідне життя і т. д. Та не таким батьком був для свого сина Миколи, як закінчував своє життя Тимко Ніздрута, який жив у селі Лежанівці. Його прізвище люди мало згадували, а називали його іншим, яке він собі сам витворив, коли був ще малолітнім. В той час існували гроші, які називалися маньгирі (маньгир) та малий Тимко не міг правильно вимовляти маньгир чи маньгирі, але завжди казав магир. І цей “магир” так при нім і залишився до самої смерті. Правдиве його прізвище Ніздрупа мало де згадувалося. Тимко був дуже скупий, а ця скупість не залишила його аж до кінця його життя. Коли Тимко робив своєму синові Миколі перепис маєтку, то зробив таку угоду, що Микола з одного морга поля має давати

якусь частину для батька. Микола погодився на вимогу батька, бо думав, що хоч він і дасть батькові якусь там частину, то все одно батько того ніде не промарнує, не візьме з собою до гробу, а залишить Миколі. І прийшла до Тимка неминуча старість. Він занедужав і здавалося, що й виходу з цієї хвороби не буде. Але гроші, які Тимко мав, то все тримав на постелі біля себе. Тимко лежав хворий і все думав, що то він має зробити з тими грішми. Навіть про себе він не думав, а думав тільки про гроші. І потім Тимко вирішив закопати ті свої гроші.

Одного дня пополудні, Тимко був дуже ослаблений, що й встати не міг. Може й смерть зближалася, а він ще не виконав свого заміру з грішми. Треба їх закопати, але нема де. Тимко не може вийти надвір, хіба закопати в хаті під ліжком, на якому він вичікував своєї смерті. Микола був у stodолі, невістка Горпина роблять в сінях гречані крупи і для Тимка тепер була добра нагода заховати свої гроші. Він устав, знайшов великого ножа, приклякнув біля постелі, викопав ножем відповідну яму і витягнув гроші з-під подушки (на котрій він все лежав), зав'язані в хустину і вложив до тієї ямки-скарбниці. І загортає ту землю назад на ті гроші й промовляє: "Чиї руки закопують, щоб і ті руки відкопували!" І Тимко був певний, що ті гроші вже пропащі і ніхто ніколи тих його грошей не дістане на свою користь і поміч. Але так не сталося. Бо коли Тимко промовляв свій заповіт до грошей, в той час Горпина припинила своє решето, бо треба було зверху руками зібрати ту полову і всю нечистоту і відложити набік і це дало їй нагоду прослухати той заповіт. Але пильної уваги не звернула, бо думала, що Тимко в такому немічному стані, то це він сам до себе так говорить, сам не знаючи що. Тимко загорнув гроші і знову поклався на ліжко. Те-

пер він уже був спокійніший, бо уважав, що гроші сховані в безпечному місці.

І не багато часу проминуло. Тимко напрацював ліг, заснув і більше не пробудився. Горпина далі робила свою роботу. За якийсь час вона помітила в хаті тишу, відложила решето набік і пішла до хати подивитись. Тихо відчинила двері, підійшла до постелі, думаючи, що старий спить. Нахилилася ближче і побачила, що він не спить, але вмер. Горпина миттю вибігла з хати, пішла до стодоли і сказала Миколі про все. Входить до стодоли та й каже: “Миколо, лишай уже ті сніпки, та ходи до хати, бо наш тато вже скінчив своє туземне життя”. “Справді так?” — питається Микола. “Та я не жартую, правда” — відказала Горпина. “Ну, то нехай з Богом спочивають, — каже Микола. — По різних тих трудах пішли на спочинок.” Зачинили двері стодоли, прийшли до хати, стали на коліна, звершили молитву, а потім Микола каже: “Треба пошукати за тими грішми, що вони собі наскладали, то буде чим поплатити кошта похорону, а може ще й щось залишиться на інші справи. Микола пошукав під подушкою, де сподівався найскорше знайти, та на жаль, там грошей не було. Пошукав в іншому місці, але і там не було. Шукали довго, але намарно. І коли так сиділи всі присутні (а було їх з шестеро) та розглядаючись по хаті, один із сусідів звернув увагу на свіжу зрушену землю, якої не вдалося вже так добре заглядати. Та й каже: “А погляньже, Миколо, під постіль, он де земля зрушена, може то гроші закопані?” “Може воно й так, — каже Микола, то й скоро приклякнув, простягнув руку до тої зрушеної землі та й більше не може рукою рушити. Микола підвівся, відступив набік та й звертається до сусідів: “А ну попробуйте ви котрий, ви чужі, то може вам вдасться ту землю вигорнути”. І сусіди почали пробувати, але кожному з них сталося

те саме, що й Миколі, — протягне руку до землі, а далі не може рукою поворушити. І через це всіх огорнуло велике диво. Всі прийшли до такого висновку, що гроші неодмінно пропадуть. А Горпина не була присутня при тому, бо, як звичайно, господиня, вела в хаті свою працю. Аж пізніше прийшла до хати і почула гсвірку, що оказалась невдача з грішми. “Іди ще ти, Горпино, спробуй зблизитись до тої землі, бо ми вже всі пробували, та й нічого не виходить. Може ти будеш між нами щаслива” — сказав Микола. Коли вона почула, що ніхто не може того місця торкнутися рукою, то вона відразу пригадала ті слова, які промовляв покійний батько. І Горпина каже: “Я собі тепер пригадую, що тато говорили, коли я була в сінях і висівала крупи. Вони казали, що чії руки закопують, то нехай ті руки і відкопають”. Вислухавши таку нечуванну новину, один сусід, Дзюбай, каже: “Ну, Миколо, нема іншої ради. Берімо покійного тата з постелі на землю і будемо його рукою ту землю вибирати. Тільки тоді дістанемо гроші. Це одинокий рятунок, щоб врятувати ці гроші”. Так і зробили. Стягнули мертвого Тимка на землю і його рукою почали добувати гроші. Миколі аж на серці полегшало, що гроші повернулися до рук. І Микола каже до Горпини: “Ти є тим щасливим помічником, що врятувала гроші. Микола спрядив татові багатий похорон, бо грошей вистачило на все, ще й залишилося біля 300 карбованців. Ця подія Тимка Ніздроти довго кружляла поміж людьми не тільки в своєму селі Лежанівці, але й по інших селах як Білинівка, Товсте, Зелена, Павівка, Вікно, Буцики, Грималів і ін. І коли були деякі скупарі в окружних селах, то пригадували їм Тимків труд чи з них не повторить такого замовленого сховку.

НАДЗВИЧАЙНА ЗНАХІДКА В ДОРОЗІ МАКСИМА НАВРОЦЬКОГО

Сам бо рече: Я не оставлю тебе, ані покину тебе Жид. 13: 5; Іс. 39: 15.

Як була панщина на нашій рідній Батьківщині то пани нашим селянам ділили землю, скільки хто хотів, але постанова була така, що хто більше взяв землі, то мусів більше відробити панщини. Цей поділ був троякий: 8, 16 і 32 морги. Отже, кожний з цих трьох поділів вибирав по своїй силі. Де вдома було більше робочих рук, то господар брав більший наділ. Але таких було мало. Більшість того не хотіли, бо то було тяжке тягло до виконання. Тяглова панщина називалася тому що то кіньми вже треба було відробляти і коні мусіли бути сильні і в добрім стані; бо вони все в роботі і різна вона буває, а найгірша в дорогах фірманити з різними ладунками і тягарями. То такі господарі мусіли тримати не то пару коней, але й четверо а то й шестеро, щоб відбувати ушіпніше свою панщину. Фірманки з різними наборами, як збіжжя, дерево, бараболі й ін. відбувалася на далеку віддаль, де пан запродав свій продукт, то там він і мусів його на місце доставити. І таких господарів по селах було дуже мало, що тяглову панщину робили, а більше малоземельники і халупники такі, що мали хату та й трошки городу і може морг поля, то такі вже самі собою робили ту панщину на полі і на фільварку. Того часу в с. Лежанівці жив один селянин, що називався Максим Навроцький. Він був середнього стану, господар так, що робив ту тяглову панщину і фірманив на всі сторони в тих подорожах і все була з ним сука, як сторож, називали її Фінька. Такого сторожа не тільки самий Навроцький мав, але мали й другі, бо в таких частих подорожах то бува-

ло різно. Бувають непередбачені напасти, що собачий сторож вирятує з прикрого положення. Я хіба та́ки зараз наведу один такий подібний випадок. Войтко Загородній їхав з Товстого додому, тобто до свого села Зеленого. Вже було темно і він на дорозі зустрів подорожнього, який попросився його підвезти. Загородній відчув його несприятливе положення і взяв того втомленого з собою. Ідуть обидва і завели приятельську говірку і навіть якось удвох приємніше їдеться.

Коли наблизилися до села, тоді втомлений подорожній заатакував Загороднього з метою грабунку. Коли почався крик, пес Загороднього почув удома голос свого господаря, бо й вітерець полудневий йому допоміг почути той голос, а також Загороднього хата і великий сад знаходились на краю села в сусідстві фільварку. Отже пес в той момент пустився стрілою в сторону розпучливого крику свого господаря. Прибіг та й просто повним розмахом на віз і взяв напасника в свої страшні обійми то вже не то, що не міг нічого діяти, але був би вже радий, щоб пес залишив його та не рвав одежі як рівнож і тіла, рук та голови і то була не абияка поміч. Потім Загородній оповідав, що була б сталася страшна трагедія, коли б пес був не прийшов на поміч, бо він вже був вивився з сили.

Одного разу восени поїхав Навроцький з набором збіжжя аж до Тернополя. Це буде мабуть до 6 миль на віддаль. Ця подорож відбулась йому не зле, а навіть і з несподіваною знахідкою. Коли вже поминув сусідне село Буцики, то вже було добре темно. Коні йдуть вільним ходом, бо чуються втомленими і так в'їхав половину дороги до Лежнівки між тими селами і почув маленької дитини голос, що плаче. Але він їде далі. Проїхав ще, аж дивиться, а це маленька дитина. Фінька вже біля неї робить оглядини, як її господар. Навроць-

кий зліз з воза, зігнувся над дитиною і приглядається до неї, як вона повинна в якісь манатки і разом думає, що з ним робити. Лишити тут не випадає, це ж дитина, живе. А взяти додому, то що ж скаже жінка, коли вдома і своїх четверо аби здорові були. Коли Навроцькому роїлися в голові такі думки то Фінька прилягла коло дитини близенько і очей не зводить з нього. “Ну, Фінька, що будемо робити”, — каже Навроцький до свого вірного сторожа. А Фінька водить очима, то на дитину, то на господаря так, наче дає знак, що берім тільки словами не може висказати. По таких коротких нарадах з Фінькою, Навроцький взяв немовля на руки і несе до воза. А Фінька така втішна, ніби не знати який це був для неї скарб. Та Навроцький знову каже до Фіньки: “Та не тішся так, дурна, бо не знати, що вдома скажуть. Може буде така ворожа зустріч, що виженуть нас за ворота зовсім, а тоді була б нам і потіха.” З такими приговорами поклав немовля на віз, сів та й їдуть додому. В голові пропливають різні думки. На останок довів свої думки до такого заключення, що як жінка не погодиться, щоб воно було з нами, то занесу до війта, а він хай робить з ним, що хоче, бо це буде одинокий вихід.

Приїхав додому, випряг коні, завів до стайні, а немовля заснуло на возі і нікому нічого не каже, і ніхто не знає, що там на возі є новонароджений гість. Опісля Навроцький взяв ту дитину на руки і входить до хати. Жінка і діти видивились на нього та й жінка найскорше зацікавилася й питає: “То що ти нам привіз?” “Ото, що я привіз, — каже Навроцький, то другим таке не трапиться. То тільки мені, бо я щасливий, а може нещасливий. Не знаю, але привіз те, що знайшов”. Навроцький відкрив знайдену дитину і всі так і окружили маленького гостя і з зацікавленням оглядають. А далі жінка бере чоловіка на допити, як то стало-

ся таке непридумане явище. Навроцький оповів усю цю подію, що жінці передав до відома. А тоді далі каже: “А тепер що робити і як поступити з тією дитиною? Погодимось, щоб воно залишилося з нами в нашому домі, чи віднесемо до війта і нехай він рішає долю тієї дитини?” “Як ти не маєш нічого противного, то й я не маю”, — каже жінка. “Ну то так виходить, що в нас взаємна згода, а це добре. А потім Навроцький звернувся й до дітей: “А ви, діти, погоджуетесь, щоб ця дитина була в нас? Будете любити її і колисати та бавитися?” Діти одногolosно висловили своїй мамі повну рішачу згоду виконувати всі ці завдання, які треба буде виконувати для новоприбулого гостя. “Ну, то слава Богу, — каже Навроцький, — що повна згода, а решту все буде. Маємо четверо своїх до виховання, то між ними і це п'яте поміститься і навіть незамітно нам буде. І може з тим немовлям буде нас Бог любити і благословляти, аніж би я мав його до війта нести.

Як вже вирішилася взаємна згода, щоб знайдене немовля залишилося з ними вдома, тоді виникла інша потреба, щоб це немовля охрестити, бо ж нікому не відомо, чи воно охрещене. А хоча б було й охрещене, то все одно ім'я його нікому не відоме. “Ну, коли вже охрестити, то яке ім'я дамо цьому немовляткові”. Почали придумувати, та й нічого не можуть придумати. На останок Навроцький каже до жінки: “Софіє, я вже маю добру думку, яке ім'я буде найліпше йому дати”. “Ану, кажи, яке?” — питає жінка з цікавістю. “Найкраще ім'є для цієї дитини надається Дмитро. Це свято вже зближається і воно буде сполучене із знайденням цього немовляти. Це буде незабутній день”. По такій рішачій згоді призначили час хрещення, за звичаєм покликали кумів і охрестили маленького Дмитра та й зробили його правним мешканцем в домі Максима Навроцького. Така подія

милосердя, яке вчинив Максим, зустріла всюди похвалу і одобрення не тільки в Лежанівці, але й по сусідніх селах.

Та людське життя пливе далі своїм нормальним ходом. Так і в Максима Навроцького. Домашня робота виконується солідно, панщину тяглову правильно відбуває, діти в хаті здорові, залюбки бавлять маленького Дмитра. Колишуть його, голублять, бо ж відомо їм, що це бувший опущений сирота. І матері було приємно подивитися на поступок своїх дітей.

Проминуло більше, як пів року часу, бо було при кінці червня. Навроцькому знову замовлено їхати з набором до Тернополя. Він приїхав до міста, доставив збіжжя на призначене місце і відїхав трохи далі, там де все фірмани стають покормити коні. Навроцький дав коням їсти, а сам пішов на знане місце також поїсти та трохи відпочити свобідним віддыхом. А за Фіньку навіть гадки не має чи вона коло коней пильнує чи ні. Аж по відповіднім відпочинку, коні вже добре покормилися, приходить Навроцький, напоїв коні, запряг до воза, сів на віз і готовий уже їхати, а Фіньки нема. Той рушає з місця і їде, а про Фіньку не дуже клопочеться, тому що її тут не первина бути, а як десь тепер відїйшла, то вона поспішить і здожене. І з такою думкою рушив Навроцький з місця і поїхав. І їде та й їде і пів милі дороги проминув, а Фінька не здоганяє. А на думку йому ніяк не приходило, що вона вагітна, то може злоги її в Тернополі захопили.

Приїхав додому, завів коні до стайні та входить до хати. Скинув з себе дещо одежі, а Софія по звичаю розпитує про Максимову подорож. “Мені добра подорож була, — каже Максим, — тільки одну згубу маємо”. “А що таке згубилося?” питає Софія зворушено. Максим розповів, як воно було і всі домашні дуже тим заклопоталися,

бо Фінька була дуже практичним і добрим сторожем в подорожах. Минає так день за днем, а Фіньки нема. Пережили другий день, зблизилася ніч, пішли на відпочинок, заснули солодким сном і все забулося. Настав новий ранок, сонце освітило вселенну і всі знову пробудилися до рухливого життя. Встав Максим та й пішов до стайні найперше кормити коні, заложив за драбину сіна, всипав січки з вівсом та й вийшов зо стайні оглянути воза та й дивиться, а Фінька лежить на своєму місці, а коло неї четверо щенят. Входить Максим до хати та й звідомляє, що Фінька є вдома і четверо щенят вдатку. Софія і діти дуже зраділи таким новинкам і всі поспішили побачити Фіньку і її рід. Та й промовляє Максим: “От раз мама в повнім значенні того слова. Мама. повна любови до свого роду і посвяти всяких труднощів до нього. Хоч вона не має дару зрозумілої мови для нас висказати своє пережиття, бо перенести тую чвірку додому на віддаль шість миль, то вже самим можна відчути, труднощі, що то не було рожево. А як вона зарядила ту подорож і як переносила ту чвірку, то тільки їй відомо, а для нас залишиться таємницею. Коли Максим говорив і всі слухали і подивляли співчутливо на Фіньку, а діти вже між собою говорили і добирали, котре щеня лишити для маленького Дмитруня, аби мав з ким бавитися, а буде підростати, то останеться йому вірним сторожем. Вона ліпше дбала про своїх щенят, як Дмитрова мати про нього.

По такій коротенькій говірці, всі повернулися до хати, поснідали і розійшлися до своєї праці, а найменші пішли бавитися. Максимове господарство ведеться своїм нормальним ходом з року в рік, діти підрастають, а з ними й Дмитро. І Максимове господарство Господь щедро поблагословив, і його дім. Він не переживав ніяких слабостей, ніяких нещасть. Сини і доньки щасливо повиростали до

повноти свого життя і одно по другім одружилися та й розійшлися по різних місцях на господарства. Тільки Дмитро залишився, як виріс також на гарного молодця, чесного і дбайливого та працюючого. Але прийшов і для нього той щасливий великий пам'ятний день, що одружився і залишився на місці і господарка під його проводом також велася вдоволяюче, бо він виявився добрим і вірцевим господарем. Максим Навроцький і його дружина Софія при Дмитрові доживали своєї старости, що й свої сивоволосі голови при Дмитрові зложили, відходячи на вічний спочинок. Дмитро був усіма любимий не тільки тому, що виявився добрим господарем, але й тому, що віддавав своїм родичам, яких йому Бог доручив, належну пошану під кожним оглядом, як довго з ним жили.



0-80